

11 STOLJEĆA HRVATSKOGA GLAGOLJAŠTVA (925. – 2025.)

Znanstveni skup u povodu 1100. obljetnice prvoga dokumentiranog spomena hrvatskoga glagoljaštva

11 STOLJEĆA HRVATSKOGA GLAGOLJAŠTVA
11 ժԵՄՁԺՆՈՐՅԿԻ ԽՆԴՈՒՒՄՆԵՂԻՅՈՒ ՉՈՒՆԻՉԱՋՆՈՐԻԱՄՍՈՒԻ
(925. – 2025.)

Znanstveni skup u povodu 1100. obljetnice
prvoga dokumentiranog spomena
hrvatskoga glagoljaštva

Zagreb, 8. – 10. listopada 2025.

Program i knjižica sažetaka

Pokrovitelj:

Predsjednik Republike Hrvatske
Zoran Milanović

Sponzor:

Jadranski naftovod

Organizator:

Staroslavenski institut, Zagreb

Organizacijski odbor:

dr. sc. Ana Šimić (predsjednica)
dr. sc. Josip Galić (tajnik)
mag. iur. Divna Gubić
Janja Dora Ivančić, MA
dr. sc. Igor Medić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Kristian Paskojević
dr. sc. Sandra Požar

Programski odbor:

prof. dr. sc. Slavko Kovačić
izv. prof. dr. sc. Tanja Kuštović
izv. prof. dr. sc. Marijana Tomić
dr. sc. Jasna Vince
prof. dr. sc. Sanja Zubčić

Poveznice

Staroslavenski institut

stin.hr

Mrežna stranica skupa

stin.hr/11-stoljeca-hrvatskoga-
glagoljastva-925-2025/

Facebook profil

facebook.com/stin.hr

Uvodno slovo

Godine 2025. navršava se 1100 godina od prvih pouzdanih vijesti o hrvatskome glagoljaštvu. One su povezane s pismima pape Ivana X. iz 925. godine i odredbama Prvoga splitskog crkvenog sabora iz iste godine. U svim trima dokumentima koji stoje na početku zapisane povijesti hrvatskoga glagoljaštva izriče se osuda uporabe (crkveno)slavenskoga jezika u liturgiji. U pismu upućenu splitskomu nadbiskupu Ivanu i njegovim sufraganima papa Ivan X. adresate opominje zbog toga što se po njihovim biskupijama širi „Metodov nauk” (*Methodii doctrina*) te ih upozorava da se služba Božja treba obavljati „na latinskome, a ne na kojem drugom jeziku” (*in Latina silicet lingua, non autem in extranea*). Slično je upozorenje izrečeno i u drugome pismu, upućenu hrvatskomu kralju Tomislavu, zahumskom knezu Mihovilu, dalmatinskomu svećenstvu i narodu Dalmacije i Slavonije, u kojemu papa osuđuje slavljenje svete mise na „barbarskome ili slavenskome jeziku” (*in barbara seu Slauinica lingua*). U desetoj pak odredbi Prvoga splitskog crkvenog sabora zabranjuje se ređenje glagoljaša za svećenike te im se obavljanje svećeničke službe dopušta samo u nedostatku latinskoga svećenstva, i to po papinu odobrenju. Unatoč teškim počecima, glagoljaštvo se na hrvatskome području čvrsto ukorijenilo te je postalo jednim od simbola hrvatskoga nacionalnog identiteta.

U prigodi obilježavanja 1100. obljetnice prvoga dokumentiranog spomena uporabe (crkveno)slavenskoga jezika u liturgiji na hrvatskome prostoru Staroslavenski institut kao akademska ustanova specijalizirana za proučavanje hrvatskoga glagoljaštva organizira znanstveni skup „11 stoljeća hrvatskoga glagoljaštva (925. – 2025.)”. Obljetnički je skup prigoda da se prisjetimo samih početaka hrvatskoga glagoljaštva, ali i najpoznatijih događaja u njegovoj povijesti, najvećih dosega, istaknutih pojedinaca i proučavatelja. To je ujedno i prigoda za razmjenu mišljenja i iskustava o načinima oču-

vanja hrvatskoglagoljične baštine, o položaju glagoljaštva u sadašnjosti i budućnosti te o primjeni suvremenih tehnologija u očuvanju, vrednovanju i promicanju hrvatskoglagoljične baštine.

Iznimno nam je zadovoljstvo što će o navedenim temama na znanstvenome skupu raspravljati najistaknutiji proučavatelji hrvatskoga glagoljaštva iz Hrvatske i inozemstva. Znanstveni skup okuplja 50 izlagača, koji će tijekom tri dana održati 46 izlaganja. U okviru programa znanstvenoga skupa održat će se također okrugli stol o izradi antologije hrvatskoglagoljičnih tekstova na engleskome jeziku, bit će predstavljen zbornik učeničkih radova o glagoljici te će se prezentirati dokumentarni film o radu Znanstvenoga centra izvrsnosti za hrvatsko glagoljaštvo, koji je od 2014. do 2024. godine pod vodstvom akademika Milana Mihaljevića djelovao pri Staroslavenskome institutu.

Zahvalni smo što se znanstveni skup održava pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske, gospodina Zorana Milanovića, te uz financijsku pomoć Jadranskoga naftovoda (JANAF-a).

Urednici

Program

Srijeda, 8. listopada

9:00	Registracija sudionika
9:30	Svečano otvorenje skupa
10:15	Prva sekcija Voditeljica: Marija-Ana Dürriegl
	Stjepan Damjanović: Dva hrvatska filologa o promjeni hrvatskoga književnojezičnog pejisaža u vrijeme prije i za Tomislava
	Giorgio Ziffer: XII. poglavlje <i>Žitija Konstantina Ćirila</i> : Stara i nova pitanja
	Vesna Badurina Stipčević: Uz 650. obljetnicu glagoljskoga <i>Pariškog zbornika</i> (1375.)
11:15	Kraća stanka
11:30	Druga sekcija Voditeljica: Marinka Šimić
	Milan Mihaljević: O jeziku beramskih misala i brevijara
	Frane Paro: O ljepoti slova u hrvatskoglagoljskome <i>Prvotisku</i>
	Mateo Žagar: Znamo li godinu nastanka <i>Hrvojeva misala</i> ?
12:30	Stanka za ručak

14:00	Treća sekcija Voditeljica: Jasna Vince
	Johannes Reinhart: <i>Testament svetoga Franje</i> u starohrvatskome prijevodu
	Amir Kapetanović: Glagoljaški temelji standardizacije hrvatskoga jezika
	Gordana Čupković: Odlomci prvoga i drugoga dijela reformacijskoga <i>Novoga testamenta</i> (1562./1563.) u kontekstu izgradnje književnoga jezika
	Katarina Lozić Knezović: Glagoljaška tradicija u <i>Poljičkome statutu</i>
15:15	Kraća stanka
15:30	Četvrta sekcija Voditeljica: Andrea Radošević
	Dubravka Brezak Stamać: Pristup hrvatskoj književnosti srednjega vijeka posredstvom glagoljske književnosti
	Josip Vučković: Pola stoljeća Hercigonjine <i>Srednjovjekovne književnosti</i> (1975.)
	Marija-Ana Dürriegl: Grešnik, pokajnik, svetac – dva iznimna hagiografska teksta u hrvatskim zbornicima
	Igor Medić: Glagoljaška sveta gozba – <i>egzempla</i> o hostiji u hrvatskoglagoljičnim zbornicima
16:45	Kraća stanka
17:00	Okrugli stol
	Prevođenje i kontekstualizacija glagoljaške tekstualne kulture: projekt engleske antologije
	Sudionici: Vesna Badurina Stipčević, Julia Verkholantsev, Mateo Žagar
	Voditelj: Igor Medić

Četvrtak, 9. listopada

9:30	Peta sekcija Voditelj: Kristian Paskojević
	Tomislav Galović: Ninski biskup Grgur – <i>episcopus Croatorum</i>
	Luka Špoljarić: Nikola Modruški u obrani liturgije <i>našega jazika otačkaskoga</i>
	Kristijan Juran: Veze između Šibenika i Senja u 16. stoljeću kroz prizmu djelovanja šibenskih glagoljaša Gverina Tihića i Ivana Ručića
	Domagoj Runje: Tko je bio don Tadija Čotić, pop glagoljaš, hodočasnik u Svetoj zemlji 1754. godine?
10:45	Kraća stanka
11:00	Šesta sekcija Voditelj: Kristijan Juran
	Grozdana Franov Živković: Glagoljski pravni rukopisi u istraživanju povijesne demografije (primjer zadarskoga područja)
	Trpimir Vedriš: Ninski sveci zaštitnici u glagoljskim liturgijskim kalendarima
	Ivana Petešić Šušak: Marko Kuzmić Zadranić (1695. – 1735.): uzori i nasljedstvo
	Ivica Vigato, Jan Defrančeski: Leksičko-semantička i metaetička raščlamba pravila ponašanja u glagoljskim bratovštinskim knjigama sa zadarskoga područja iz 17. i 18. stoljeća
12:15	Stanka za ručak

14:00	Sedma sekcija Voditeljica: Sandra Požar
	Irena Galić Bešker: Protestantska epizoda hrvatske kulturne povijesti: uraška izdanja na glagoljici
	Janja Dora Ivančić: Rimsko glagoljaštvo: <i>Tipografia Poliglotta</i> i glagoljski tisak
	Ivan Ferenčak: Nedovršena posla: iluminacije vinodolskih glagoljskih kodeksa 15. stoljeća očuvane u fazi nastajanja
	Jasna Horvat: Glagoljski <i>perpetuum mobile</i>
15:15	Kraća stanka
15:30	Osma sekcija Voditelj: Josip Galić
	Milica Lukić: Epilij <i>Sveta priča o solunskoj braći, slovjenskim apostolima sv. Cirilu i Metodu</i> u svjetlu hrvatske <i>Cyrrilomethodiane</i>
	Marijana Horvat, Ana Mihaljević: <i>Gramatika jezika hrvatskoga</i> i <i>Primjeri starohrvatskoga jezika</i> Vatroslava Jagića
	Ana Šimić: Prva istraživačica hrvatskoga glagoljaštva: Anna Mihajlovna Evreinova
	Samanta Milotić Bančić: Usporedba <i>Epistole o nedjelji</i> u <i>Grškovićeve</i> i <i>Pariškome zborniku</i> (povodom 650 godina <i>Pariškoga zbornika</i>)
16:45	Kraća stanka
17:00	Film o Znanstvenome centru izvrsnosti za hrvatsko glagoljaštvo
	Predstavljajući: Milan Mihaljević, Marija Vuković Sirišćević, Andrea Radošević

Petak, 10. listopada

9:30	Deveta sekcija Voditelj: Jozo Vela
	Lucija Turkalj Čulinović: Hrvatskoglagoljski psaltiri: pregled rukopisne i tiskane baštine
	Petra Stankovska: Kantici u <i>Pariškome zborniku</i> (1375.) i hrvatskoglagoljskim psaltirima od 13. do 15. stoljeća
	Kateřina Voleková: <i>Psalm 151</i> in Old Czech Psalters: Origins, Transmission, and European Context
	Martina Kramarić: <i>Homilijar na Matejevo evanđelje</i> i njegovi odjeci u <i>Petrinićevu zborniku</i> (1503.)
10:45	Kraća stanka
11:00	Deseta sekcija Voditelj: Jurica Polanćec
	Jozo Vela: Kožićićevi obredi vjenčanja u kontekstu glagoljaških obreda vjenčanja
	Josip Galić: Kako je nadoknađen početak <i>Prvoga vrbničkog misala</i>? Jezično-tekstološka analiza prvih dvanaest listova kodeksa
	Dajana Ćosić: Futur drugi u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku
	Marta Kontić: 55. poglavlje knjige proroka Izaije u hrvatskim crkvenoslavenskim izvorima: tekstološka analiza
12:15	Stanka za ručak

14:00	Jedanaesta sekcija Voditeljica: Lucija Turkalj Čulinović
	Joško Čaleta: Glagoljaško pjevanje – revitalizacija, prezentacija i kontinuitet glazbene prakse, kulturnoga dobra RH
	Marko Brkljačić, Josip Mihaljević: Organizacija i rekonstrukcija mrežnoga repozitorija glagoljaškoga pjevanja: od zvučnih zapisa do interaktivnih popisa pjesama
	Dragan Nimac, Valentina Petrović: Od usmene predaje do algoritama: izazovi i mogućnosti umjetne inteligencije u proučavanju, očuvanju i popularizaciji glagoljaškoga pjevanja
	Ivan Kovačić: Prijevodi sekvencija u hrvatskoglagoljičnim misalima od 14. do 20. stoljeća
15:15	Kraća stanka
15:30	Dvanaesta sekcija Voditelj: Marko Brkljačić
	Tatijana Petrić: Prezentacija digitalizirane glagoljske baštine
	Josip Mihaljević: Vizualizacija povijesti: izrada interaktivne vremenske lente povijesti glagoljice i glagoljaštva
	Sanja Ždralović: Glagoljica i glagoljaštvo u suvremenome obrazovnom sustavu – ishod i(li) metoda?
	Ana Mihaljević, Iva Stamenković: Glagoljica u osnovnoj školi – izazovi, iskustva i planovi
16:45	Kraća stanka
17:00	Predstavljanje zbornika učeničkih radova o glagoljici
	Predstavljajući: Ana Mihaljević, Iva Stamenković
17:30	Zatvaranje skupa

Sažetci

Uz 650. obljetnicu glagoljskoga *Pariškog zbornika* (1375.)

Otkad je 1951. godine ušao u stručnu literaturu, glagoljski *Pariški zbornik Slave 73* (1375.) kontinuirano privlači znanstvenu znatiželju istraživača. U dosadašnjim je istraživanjima, uključujući i recentna, istaknuto da je ovakva vrsta *Liber horarum* (časoslova za privatnu molitvu) malo zastupljena među hrvatskoglagojskim spomenicima, a tematsko-sadržajnom strukturom predstavlja raniju razvojnu fazu hrvatskoglagojskih zbornika. Kodeks je bio namijenjen redovnicama Samostana svetoga Julijana u Šibeniku, kako je zapisano u kolofonu, i rijedak je primjer glagoljske knjige namijenjene i pisane za ženski auditorij. Zbornik sadrži liturgijske i biblijske tekstove, među ostalim psaltir, kantike i tekstove *Muke Kristove*. Znatan dio zbornika čine neliturgijske molitve i apokrifni tekstovi, kao što su *Legenda o 12 petaka*, *Legenda o Teofilu*, *Epistola o štovanju nedjelje*, *Pseudo-Matejevo evanđelje* te *Muka svete Margarite*. Značajna su osobitost zbornika i misni red i kanon, nastali prije franjevačke reforme u 13. stoljeću. Usto, njegovi marijinski oficiji razlikuju se od služba istih blagdana u brevijarima, dok tekstovi *Muka Kristovih* pripadaju hrvatskoglagojskoj misalskoj tradiciji. U kalendaru zbornika ističu se blagdani koji upućuju na zadarsko područje i blagdani benediktinske provenijencije. Sadržajnom raznolikošću, osobitom namjenom i isprepletenošću utjecaja i veza s drugim glagoljskim spomenicima, zbornik predstavlja *specificum* hrvatske srednjovjekovne glagoljske baštine.

On the 650th Anniversary of the Glagolitic *Paris Miscellany* (1375)

Following its first mention in scholarly literature in 1951, the *Paris Miscellany Slave 73* (1375) continues to arouse the curiosity of researchers. Earlier as well as more recent research has shown that this type of *Liber horarum* (the Book of Hours for private prayer) is uncommon among Croatian Glagolitic works and that it belongs to an earlier phase of development of Croatian Glagolitic miscellanies, in terms of both topic and structure. The codex was intended for the nuns of the monastery of St. Julian in Šibenik, as stated in the colophon, and is a rare example of a Glagolitic book intended and written for a female audience. The miscellany contains liturgical and biblical texts, including a psalter, canticles, and texts of the *Passion of Christ*. A significant portion of the miscellany contains non-liturgical prayers and apocryphal texts, such as the *Legend of 12 Fridays*, the *Epistle on Sunday Worship*, the *Gospel of Pseudo-Matthew* and the *Passion of St. Margaret*. The Order of Mass and the Canon, predating the Franciscan reform of the 13th century, are another notable feature of the miscellany. Moreover, the Offices of Mary differ in relation to the liturgies for corresponding feasts in breviaries, and the texts of the *Passions of Christ* belong to the Croatian Glagolitic missal tradition. The calendar of the miscellany contains feast days related to the Zadar area, as well as feast days indicating a Benedictine source. Due to its diversity of topics, specific purpose, as well as its diverse influences and relations to other Glagolitic works, this miscellany occupies a special place in Croatian Glagolitic medieval heritage.

Vesna Badurina Stipčević

Staroslavenski institut, Zagreb

vesna.stipcevic@stin.hr

Julia Verkholtantsev

Sveučilište u Pennsylvaniji, SAD

juliaver@sas.upenn.edu

Mateo Žagar

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

mateo.zagar7@gmail.com

Prevođenje i kontekstualizacija glagoljaške tekstne kulture: projekt engleske antologije

U ovome se izlaganju predstavlja višeautorski projekt prevođenja i predstavljanja odabranih hrvatskoglagoljičnih tekstova na engleskome jeziku, koji će biti objavljeni u knjižnoj ediciji *Medieval Textual Cultures of Central and Southeast Europe* izdavačke kuće Medieval Institute Publications, Kalamazoo. Hrvatska glagoljaška pisana kultura ostaje gotovo nepoznata izvan okvira regionalnih medievističkih istraživanja ponajprije zbog svojih jedinstvenih jezičnih i grafijskih obilježja te ograničene dostupnosti tih tekstova na suvremenim jezicima. Cilj je projekta ponuditi komentirane prijevode odabranih djela i smjestiti ih u njihove povijesne, jezične, grafijske i kulturne kontekste – čineći ih tako pristupačnima i relevantnima za znanstvenu i širu publiku. Posebna pozornost posvetit će se izazovima prevođenja i kontekstualizacije glagoljičnih tekstova i kriterijima za odabir iz raznovrsnoga i složenoga korpusa. Izlaganje će također obuhvatiti šire implikacije prevođenja, osobito u kontekstu promicanja svijesti o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnoj baštini izvan granica modernih nacionalnih okvira. Ova antologija nastoji potaknuti dijalog između slavenskih i neslavenskih tradicija te integrirati hrvatsku glagoljašku pisanu kulturu u šire rasprave o srednjemu vijeku.

Translating and Contextualizing Glagolitic Textual Culture: An English Anthology Project

This presentation introduces a multi-author initiative to translate and present a curated selection of Croatian Glagolitic texts in English, to be published in the book series *Medieval Textual Cultures of Central and Southeast Europe* at the Medieval Institute Publications, Kalamazoo. Croatian Glagolitic written culture remains virtually unknown beyond regional medieval studies, due to its unique linguistic and graphic features, as well as the limited accessibility of these texts in modern languages. The project aims to provide annotated translations of selected works and situate them within their historical, linguistic, graphic, and cultural contexts — making them accessible and meaningful to both academic and broader audiences. Special attention will be given to the challenges of translating and contextualizing Glagolitic texts, as well as to the criteria for selecting from a diverse and complex textual corpus. The presentation will also reflect on the broader implications of translation, particularly in the context of raising awareness of Croatia's medieval literary heritage beyond modern national borders. This anthology seeks to foster dialogue between Slavonic and non-Slavonic traditions and to integrate Croatian Glagolitic written culture into wider conversations about the medieval world.

Dubravka Brezak Stamać

XV. gimnazija, Zagreb

dstamac@mioc.hr

Pristup hrvatskoj književnosti srednjega vijeka posredstvom glagoljske književnosti

Izlaganje će se usmjeriti na dva kapitalna poglavlja u knjigama koje su proučavale hrvatsku književnost srednjega vijeka. Izlaganje će se referirati na Jagićevo uvodno poglavlje „Hrvatska glagolska književnost” u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* (Zagreb, Matica hrvatska, 1913.) te predgovor Vjekoslava Štefanića „Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka” u knjizi *Hrvatska književnost srednjega vijeka* iz edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga I. (Zagreb, Matica hrvatska, 1969.). Cilj je potvrditi da je proučavanje hrvatske književnosti u najranijim razdobljima bilo pravi istraživačko-stvaralački pothvat Vatroslava Jagića i Vjekoslava Štefanića. Informacije i tekstovi otkrivali su se zahvaljujući novim spoznajama. Slojevito tumačenje hrvatskih srednjovjekovnih tekstova mahom glagoljske provenijencije otvorilo je put hrvatskoj srednjovjekovnoj književnoj baštini, koja će postati prvo i najvažnije razdoblje u periodizaciji hrvatske književnosti.

The Approach to Croatian Medieval Literature Through Croatian Glagolitic Literature

The talk will be focusing on two seminal chapters in two books on Croatian medieval literature: Jagić's introductory chapter "Croatian Glagolitic literature", in Vodnik's book *Povijest hrvatske književnosti* [Croatian Literary History] (Zagreb, Matica hrvatska, 1913); and Štefanić's foreword "Croatian literacy and medieval literature", in Book I of the series *Pet stoljeća hrvatske književnosti* [Five Centuries of Croatian Literature], *Hrvatska književnost srednjega vijeka* [Croatian Medieval Literature] (Zagreb, Matica hrvatska, 1969). The goal is to confirm that the study of Croatian literature in its early stages was a true scholarly and creative undertaking of Vatroslav Jagić and Vjekoslav Štefanić. Information and texts were uncovered due to these new insights. A comprehensive interpretation of Croatian medieval texts of mainly Glagolitic background, forged a path to Croatian medieval literary heritage, which proceeded to become the first and most important time in the periodization of Croatian literature.

Marko Brkljačić

Staroslavenski institut, Zagreb

mbrkljacic@stin.hr

Josip Mihaljević

Staroslavenski institut, Zagreb

jmihaljevic@stin.hr

Organizacija i rekonstrukcija mrežnoga repozitorija glagoljaškoga pjevanja: od zvučnih zapisa do interaktivnih popisa pjesama

Glagoljaško pjevanje jedinstveno je hrvatsko liturgijsko i izvanliturgijsko pjevanje, proizišlo iz glagoljaškoga bogoslužja. Godine 2008. glagoljaško pjevanje upisano je u *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske* kao nematerijalno kulturno dobro (reg. broj Z-3620). Jedan su od najvažnijih izvora za proučavanje toga pjevanja zvučni zapisi, snimani od sredine 20. stoljeća. Najveća pojedinačna zbirka snimaka glagoljaškoga pjevanja čuva se u fonoteci Staroslavenskoga instituta. Ta zbirka predstavlja jedinstven i vrijedan izvor za proučavanje, očuvanje i revitalizaciju glagoljaškoga pjevanja. Građa je fonoteke 2003. godine digitalizirana i objavljena na stranici mrežnoga repozitorija glagoljaškoga pjevanja u otvorenome pristupu. Na mrežnoj stranici Staroslavenskoga instituta, izrađenoj u sustavu WordPress, nalazi se repozitorij glagoljaškoga pjevanja koji se sastoji od oko 3000 zvučnih zapisa organiziranih u četiri albuma koji su dodatno podijeljeni u više CD-ova. Zvučni zapisi izravno se mogu poslušati na mrežnoj stranici s pomoću mrežnoga preglednika bez potrebe za dodatnim medijskim sviračem (engl. *media player*). Unatoč tomu, zbog velikoga broja zapisa i osnovnoga prikaza pristup je sadržaju nepregledan u usporedbi sa suvremenim servisima za reprodukciju glazbe poput Spotifyja. Kako bi se poboljšala preglednost i interaktivnost, predloženo je organiziranje zvučnih

zapisa u interaktivne popise pjesama (engl. *playlist*) s naslovnim slikama albuma (engl. *album cover*). Autori rada testirali su različite dodatke za WordPress, kao što su *MP3 Audio Player* i *Audiolniter Player*, koji su bili funkcionalni, ali problem je bio u tome što su zahtijevali ponovni unos svih zvučnih zapisa s njihovim podacima. Taj je problem riješen s pomoću programa umjetne inteligencije ChatGPT 4, koji je iz prethodno postavljenoga koda na mrežnoj stranici stvorio novu strukturu zvučnih zapisa tako da ih je organizirao u interaktivne popise pjesama s pomoću JavaScript knjižnice *Howler.js*. Naslovne slike albuma odabrane su prema spomenicima iz mjesta povezanih s glagoljaškim pjevanjem. Dodatno je korištena kombinacija programā umjetne inteligencije ChatGPT i DeepSeek da bi se za svaki zvučni zapis izdvojilo metapodatke na temelju koda s mrežne stranice i dobila strukturirana baza podataka o glagoljaškome pjevanju. Tako uređen repozitorij ubuduće bi mogao biti koristan za razvoj istraživačkih projekata, olakšano pretraživanje zvučnih zapisa, razvoj interaktivnih sadržaja te povezivanje s drugim bazama podataka.

Organization and Reconstruction of the Online Repository of Glagolitic Chants: From Audio Recordings to Interactive Playlists

Glagolitic chant is a unique Croatian liturgical and non-liturgical chant originating from the Glagolitic liturgy. In 2008, it was entered into the Register of Cultural Property of the Republic of Croatia as intangible cultural heritage (registration number Z-3620). One of the most important sources for the study of this musical heritage are sound recordings made since the mid-20th century. The single largest collection of recordings of Glagolitic chant can be found in the phonotheque of the Old Church Slavonic Institute. This collection represents a unique and valuable resource for the study, preservation and revival of Glagolitic chants. In 2003, the recordings of the phonotheque were digitised and made publicly accessible via the online repository of Glagolitic chants. On the website of the Old Church Slavonic Institute, which was built on the WordPress platform, the repository contains about 3,000 audio recordings organized into four albums, which are in turn divided into CDs. These recordings can be played directly on the website using a web browser, so no additional media players are required. However, due to the large number of recordings and a simple display format, accessing the content can be cumbersome compared to modern music streaming services such as Spotify. To improve usability and interactivity, the authors decided to organize the audio recordings into interactive playlists with album cover images. They tested various WordPress plugins, such as *MP3 Audio Player* and *Audiolgniter Player*. However, they required all audio recordings and their metadata to be entered from scratch. This problem was solved by using the ChatGPT 4 program. This program generated a new structure for the audio recordings based on the existing codes on the websites and automatically ar-

ranged the audio files into interactive playlists using the *Howler.js* JavaScript library. The album covers were selected based on monuments from locations associated with the Glagolitic chants. A combination of AI programs, ChatGPT, and DeepSeek, was used to extract metadata for each audio recording from the website code provided, resulting in a structured database of Glagolitic chants. This revised repository can serve for future research projects, facilitate the search for audio recordings, support the development of interactive content and enable future connections with other databases.

Odlomci prvoga i drugoga dijela reformacijskoga *Novoga testamenta* (1562./1563.) u kontekstu izgradnje književnoga jezika

Poznato je da glagoljaši nisu sastavljali gramatike i rječnike, ali su prevodili *Bibliju* i taj temeljni sakralni tekst predstavlja mjeru izgrađenosti književnoga jezika, pa je i hrvatski čakavski književni jezik dosegao jedan od svojih vrhunaca u reformacijskome pothvatu istarskih glagoljaša. Ako se i ne mogu uspoređivati po ulozi u formiranju književnoga kanona, može se reći, s obzirom na zamisao i širinu obuhvata, kao i po odjeku među prvim čitateljima, da ono što predstavlja Marulićeva *Judita* u polju poetike, Konzulov i Dalmatinov *Novi testament* predstavlja u polju sakralne proze: manifestaciju bogato nadograđenoga književnog jezika, čvrsto ukotvljena u tradiciju te istodobno usmjerena prema novim stremljenjima, pri čemu se metafora *nove plavce* kod ranonovovjekovnih glagoljaša manifestira kao spona između hrvatskoga crkvenoslavenskog i nadograđenoga vernakulara. Prigoda je ovo za još jedno sagledavanje hrvatskoga reformacijskog prijevoda kao zbira različitih tekstova nastajalih u vremenskome tijeku i uz konstantno osluškivanje recepcije, pa se u ovome radu obrađuju odlomak evanđelja, *Djela apostolskih*, poslanica i *Otkrivenja* iz glagoljične i ćirilичne knjige kako bi se propitalo ima li u različitim tekstovima unutar jedne knjige razlika u pristupu pojedinim kategorijama (kao što su bilježenje *jata*, upitno-odnosne zamjenice, odnosne zamjenice, participske konstrukcije i leksičke inačice). Odabrani odlomci istodobno se uspoređuju i s tekstovima iz starije glagoljaške brevijarske tradicije, Bernardinova *Lekcionara*, iz Kašićeve *Biblije* te iz Trubareva *Novoga testamenta*.

Excerpts from the First and Second Part of the Reformation *Novi testament* (1562/1563) in the Context of the Construction of Literary Language

It is known that the Glagolites did not write grammars and dictionaries, but they translated the Bible, and this fundamental sacred text is a measure of the development of the literary language, so the Croatian Čakavian literary language reached one of its peaks in the reformation effort of the Istrian Glagolites. Even if they cannot be compared in terms of their role in the formation of the literary canon, considering the concept and scope, as well as the reception among the first readers, it can be said that what Marulić's *Judita* represents in the field of poetics, Konzul's and Dalmatin's *Novi testament* [New Testament] represents in the field of sacred prose: a manifestation of a developed literary language, firmly anchored in tradition and at the same time directed towards new aspirations, whereby the metaphor of the new sailboat (*nova plavca*) in early modern Glagolitic manifests itself as a link between Croatian Church Slavonic and enriched vernacular. On this occasion, we take another look at the Croatian Reformation translation as a collection of different texts created over time and with special regard to the reception, thus this paper deals with passages from the Gospels, *Acts of the Apostles*, Epistles and *Revelation* from the Glagolitic and Cyrillic books in order to question whether there are differences in the approach to certain categories in different texts within one book (such as recording the phoneme *jat*, interrogative-relative pronoun, relative pronoun, participial constructions and lexical versions). Selected passages are simultaneously compared with texts from the older Glagolitic breviary tradition, Bernardin's *Lectionary*, Kašić's *Bible*, and Trubar's *New Testament*.

Glagoljaško pjevanje – revitalizacija, prezentacija i kontinuitet glazbene prakse, kulturnoga dobra RH

Malomu i prilično neistraženu segmentu tisućljetne povijesti glagoljaštva na hrvatskim prostorima pripada i pjevanje za koje pretpostavljamo da od samih početaka prati obred. Arhivski neargumentirana pretpostavka razvoj glagoljaškoga pjevanja stavlja uz bok razvitku nebrojenih stadija povijesne prilagodbe bogoštovlja na crkvenoslavenskome jeziku, koje je već u srednjemu vijeku uključilo i crkveno pjevanje na živome narodnom jeziku. Prema jednoj od današnjih definicija, glagoljaško je pjevanje nastalo usmenom predajom kao specifična (jezična) sastavnica liturgijskoga pjevanja po obredu zapadne Crkve. Ono je jedinstveno po poziciji glagoljaštva u organizaciji zapadne Crkve, po kulturnoj tradiciji triju jezika i triju pisama i po simbiotskoj vezi s lokalnim svjetovnim glazbenim stilovima i žanrovima (crkveno pučko pjevanje). Tisućljetni kontinuitet glazbene prakse najveće promjene doživljava tijekom prošloga stoljeća. Povijesna zbivanja (ratovi, društvena uređenja), crkvena politika (Drugi vatikanski koncil), rodne promjene (*pivači* vs. *pivačice*) u 20. stoljeću doveli su do znatnih promjena u glazbenoj praksi glagoljaškoga pjevanja (repertoar, načini izvedbe, tonski odnosi), pa je jedan od osnovnih modela čuvanja baštine postalo njezino prezentiranje u obliku javnoga nastupa (tematski koncerti, smotre). Izlaganje će pokušati odgovoriti na pitanje što spomenuti modeli predstavljaju za same izvođače i zajednicu i kakva je uloga etnomuzikologa u tome procesu.

Glagolitic Chants – Revitalization, Presentation and Continuity of Musical Practice of a Cultural Asset of the Republic of Croatia

A small and relatively unexplored segment of the millennia-long history of Glagolitic tradition in Croatian territories includes singing, which is presumed to have accompanied the rite from its very beginnings. The hypothesis of the development of Glagolitic singing, though not supported by archival evidence, places it alongside numerous stages of historical adaptation of worship in Church Slavonic, which had already incorporated liturgical singing in the vernacular language by the Middle Ages. According to one of definitions, Glagolitic singing emerged through oral transmission as a specific (linguistic) component of liturgical singing within the Western Church rite. It is unique due to the position of the Glagolitic tradition within the organization of the Western Church, its cultural heritage of three languages and three scripts, and its symbiotic connection with local secular musical styles and genres (church folk singing). The thousand-year continuity of this musical practice underwent its most significant transformations in the last century. Historical events (wars, societal changes), church policies (the Second Vatican Council), and gender shifts (male vs. female singers) in the 20th century led to substantial changes in the practice of Glagolitic singing—its repertoire, performance styles, and tonal relationships. As a result, one of the primary methods of preserving this heritage became its public presentation in the form of performances (thematic concerts, festivals). This presentation will attempt to answer the question of what these models represent for the performers and the community and what role ethnomusicologists play in this process.

Futur drugi u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku

Futur drugi u hrvatskome crkvenoslavenskom tvori se od trenutnoga prezenta glagola *biti* (*budu*) i drugoga aktivnog participia preterita (*l-participa*). U gramatici *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* navodi se da se tim oblikom izricala radnja koja se događa prije druge buduće radnje te da se obično rabio u pogodbenim rečenicama. S obzirom na to da futur drugi u hrvatskome crkvenoslavenskom nije bio predmetom detaljnijega istraživanja, u ovome će se izlaganju predstaviti rezultati analize uporabe futura drugoga na odabranome hrvatskoglagoljičnom korpusu, koji uključuje i odabrane neliturgijske tekstove. Naime, preliminarnim je istraživanjem uočeno da je uporaba futura drugoga u tim tekstovima raznolika – oblik se često, osim u pogodbenim, pojavljuje i u drugim zavisnosloženim rečenicama, a zabilježen je i u nezavisnosloženim i jednostavnim rečenicama. Osim što se futurom drugim izriče radnja koja se događa prije druge buduće radnje, njime se mogla iskazivati i istovremenost, pa čak i poslijevremenost radnje. Također, primjetno je da se na mjestu futura drugoga u mnogim primjerima nalazi futurski oblik '*budu* + infinitiv', što, barem prema dosadašnjim zapažanjima, osobito vrijedi za mlađe tekstove. Ondje gdje je to moguće, hrvatski će crkvenoslavenski primjeri biti uspoređeni s odgovarajućim latinskim i grčkim tekstom.

Future II (*Futurum Exactum*) in Croatian Church Slavonic

The future II (also *futurum exactum*) in Croatian Church Slavonic is a compound verbal form composed of the present tense of the verb *biti* ('to be') and the resultative participle (*I*-participle) of a regular verb. Regarding the use of the future II, the grammar of Croatian Church Slavonic states that it expresses an action that occurs before another future action and is typically used in conditional clauses. Since the future II in Croatian Church Slavonic has not been the subject of detailed research, this paper will present the results of an analysis of the use of the future II in a specific Croatian Church Slavonic corpus, which includes selected non-liturgical texts. During the research, it was observed that the use of the future II in these texts is diverse. Specifically, it often appears in addition to conditional clauses, as in other types of subordinate clauses. Additionally, its use has also been noted in simple clauses. Apart from expressing anterior actions, this form could also indicate simultaneity or even posteriority. Moreover, it is noticeable that in many examples, the future tense form '*budu* + infinitive' appears instead of the future anterior, and that according to current observations this feature particularly applies to younger, non-liturgical texts. Where possible, Croatian Church Slavonic examples will be compared with their corresponding Latin and Greek texts.

Stjepan Damjanović

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

stjepan.damjanovic@zg.ht.hr

Dva hrvatska filologa o promjeni hrvatskoga književnojezičnog pejisaža u vrijeme prije i za Tomislava

Krajem 9. stoljeća mijenja se hrvatski kulturni pejisaž jer se uz po-sve vladajuću latinsku kulturnu sastavnicu pojavljuje nova, slaven-ska, grafijska i književna sastavnica, iznikla na crti misionarskoga djelovanja Svete solunske braće Ćirila i Metoda. Stvara se na hrvat-skome prostoru jedinstvena nelatinska liturgijskojezična enklava u okviru rimske Crkve, a izravan su poticaj razvitku te nove sastav-nice dali neposredni učenici Svete solunske braće. Pojavljuju se pisci, kulturni i crkveni djelatnici, koje će kasnija stoljeća nazvati glagoljašima. Uspostavlja se postupno stanovita dvojnost iste, hrvatske kulture (latinski, latinica : hrvatski, glagoljica). Te dvije di-onice stupaju u dinamički odnos koji se ne da prikazati niti kao neprekidno međusobno protivljenje niti kao neprekinuti sklad. Ti su odnosi izazivali veliku pozornost i hrvatskih povjesničara i hrvatskih filologa. U ovome se prilogu želi prikazati prinos dvojice hrvatskih filoloških prvaka, Eduarda Hercigonje i Radoslava Katiči-ća, razjašnjavanju tih odnosa koje nerijetko uvećava naše razumije-vanje ukupnih povijesnih zbivanja na hrvatskim prostorima nešto prije i u vrijeme kralja Tomislava.

Two Croatian Philologists on the Change in Croatian Linguistic and Cultural Landscape Before and During the Age of Tomislav

The Croatian cultural landscape changed with the end of the 9th century. A new Slavic graphic and literary component emerges from the missionary work of the Holy Thessalonian brothers Cyril and Methodius alongside the predominantly Latin one. A distinct non-Latin liturgical and linguistic enclave was being established on the Croatian territory within the confines of the Roman Church. The direct disciples of the Holy Brothers of Thessalonica provided the direct impulse for the development of this new component. The people who would subsequently be referred to as the Glagolites—writers, cultural and church workers—appear. Gradually, a certain dualism of the same Croatian culture is developed: Latin language and script – Croatian language and Glagolitic script. These two entities form a dynamic relationship that can be presented neither as a constant mutual conflict nor as an unbroken harmony. Both Croatian philologists and historians have paid particular attention to these connections. The purpose of this article is to show how two Croatian philological pioneers, Eduard Hercigonja and Radoslav Katičić, clarified these relationships, while improving our comprehension of the general historical events that took place in the Croatian region just prior to and during king Tomislav's reign.

Grešnik, pokajnik, svetac – dva iznimna hagiografska teksta u hrvatskim zbornicima

U dvama zbornicima nastalim u blisko vrijeme (prva polovica 16. st.) zapisane su legende o dvama svecima čija su žitija drukčija od većine sačuvanih hagiografskih tekstova. To su *Istoria od svetoga Žuliana* u hrvatskoćiriličnome *Libru od mnozijek razloga* i *Čtenie svetoga Ivana Zlatoustogo* u glagoljičnome *Žgombićevu zborniku* (djelomično i u *Libru od mnozijek razloga*). Naslovni su junaci iznimni likovi (mladić plemenita roda, pustinjaĝ) kojima su predodređene dramatične sudbine. Analiza tekstova usmjerena je na motivske, kompozicijske i idejne sličnosti među njima, ali i na elemente po kojima se razlikuju. U objema legendama glavni junaci čine teške grijehe: pijanstvo, silovanje, ubojstvo, patricid. Nakon učinjena zla duboko se kaju i čine pokoru: Žulian sebedarjem, a Ivan samokažnjavanjem, da bi na koncu dobili oprost od Boga i od ljudi. Pouka je iznesena u uzbudljivoj fabuli s mnogo epizoda, s uklopljenim malim žanrovima te s očitim signalima performativnosti. Stilske značajke pojačavaju dojam na primatelja s osjećajnog i kognitivnog gledišta. Tekst o Ivanu osobit je i po tome što *ja*-pripovjedač ponavlja gotovo sve što je već ispriповijedao sveznajući pripovjedač. Dvije su legende posebne u korpusu hrvatskih prijevodnih hagiografskih tekstova po tematici i po tome što su ispletene oko dvaju jedinstvenih protagonista.

Sinner, Penitent, Saint – Two Distinctive Hagiographies in Croatian Miscellany Codices

Two miscellanies compiled at approximately the same time (first quarter of the 16th c.) contain legends about two saints whose *vitae* differ from most hagiographical texts in Croatian vernacular manuscripts. The legends tell the stories of St. Julian the Hospitaller and St. John Chrysostom the Hermit. They are exceptional characters (young nobleman, hermit) with predestined thrilling fates. The analysis of the texts focuses on similarities between the texts (motifs, composition, ideas) as well as on elements which are different. In both legends the protagonists make grave sins: inebriation, rape, murder, patricide. After committing evil, both deeply repent and do penance: Julian by helping the needy, John by self-castigation; in the end they are forgiven by God and by the people. The moral is conveyed through an exciting plot with numerous episodes, embedded small genres, and with clear signs of performability. The style of both texts enhances the emotional and cognitive effect on the recipients. The legend about John is also unique in that the first-person-narrator repeats the whole story already told by the omniscient narrator. Both hagiographies are unparalleled in the corpus of Croatian medieval translations for their subject-matter and for the peculiar characters which are their focus of attention.

Nedovršena posla: iluminacije vinodolskih glagoljskih kodeksa 15. stoljeća očuvane u fazi nastajanja

Iz 14. i 15. stoljeća – *zlatnoga razdoblja hrvatskoga glagoljaštva* – očuvalo se pedesetak glagoljskih liturgijskih kodeksa te pozamašan broj fragmenata, pri čemu su vrednije i brojnije iluminacije koncentrirane u nekoliko rukopisnih knjiga, ponajprije onih povezanih s pojedincima koji su se istaknuli kao pokrovitelji pismenosti i umjetničkoga stvaralaštva. Bogatija likovna oprema nedvojbeno je bila zamišljena i u nekim drugim kodeksima, no nikada nije u potpunosti dovršena – u stupcima teksta ostale su praznine namijenjene minijaturama ili započete, ali nikada dovršene minijature. Nekoliko kodeksa iz druge polovice 15. stoljeća koji sadržavaju iluminacije u različitim fazama nastajanja povezuju se s prostorom Vinodola, gdje je u kasnome srednjem vijeku glagoljaštvo cvjetalo. Osim što svjedoče o glagoljskoj pismenosti toga kraja, ti rukopisi ujedno zorno ilustriraju proces iluminiranja. Uz osobitu pozornost koja će biti usmjerena na likovno najupečatljivije crteže za iluminacije *Novljanskoga misala* i *Drugoga novljanskog brevijara*, namjera je ovoga izlaganja sagledati cjelokupnu likovnu opremu vinodolskih rukopisa: donijeti raščlambu motivskoga repertoara inicijala, protumačiti stilske i ikonografske osobine minijatura te ukazati na specifičnosti iluminacija unutar korpusa glagoljskih kodeksa *zlatnoga razdoblja*, kao i na dodirne točke s iluminiranim rukopisima širega europskog prostora.

Unfinished Business: Illuminations of the Vinodol Glagolitic Codices of the 15th Century Preserved at the Stage of Their Creation

From the 14th and 15th centuries – *the golden period of Croatian Glagolitism* – about fifty Glagolitic liturgical codices and a substantial number of fragments have been preserved. The more valuable and numerous illuminations are concentrated in just a few manuscripts, primarily those associated with individuals who stood out as patrons of literacy and artistic creation. Richer visual decorations were undoubtedly envisioned in some other codices as well, but they were never fully completed – in the text columns, there are gaps intended for miniatures, or started, but never finished miniatures. Several codices from the second half of the 15th century, containing illuminations in various stages of creation, are associated with the Vinodol region, where Glagolitism flourished in the late Middle Ages. In addition to bearing witness to the Glagolitic literacy of the area, these manuscripts vividly illustrate the process of illumination. The aim of this paper is to examine the visual decoration of the Vinodol manuscripts, with particular attention given to the artistically most attractive drawing for illuminations of the *Novi Missal* and the *Second Novi Breviary*. The proposed paper will provide an analysis of the motif repertoire of the initials, interpret the stylistic and iconographic features of the miniatures, and highlight the specific characteristics of the illuminations within the corpus of Glagolitic codices from *the golden period*, while also drawing comparisons with illuminated manuscripts from the broader European context.

Glagoljski pravni rukopisi u istraživanju povijesne demografije (primjer zadarskoga područja)

U radu će se analizirati glagoljski spomenici koji se najčešće rabe za istraživanje povijesne demografije, kao što su matične knjige, knjige krizmanih i pričešćenih, godova, knjige bratovština, anagrafi, stanja duša, knjige prihoda i rashoda, knjige dužnika itd. te različiti pravni (službeni) spisi i evidencije pisani kurzivnom glagoljicom. Neki od ovih dokumenata izdavali su se ili slali zainteresiranim privatnim i službenim osobama na temelju službenih evidencija. U ovu grupu ubrajaju se potvrde i izvadci iz navedenih glagoljskih knjiga. Drugi dokumenti nastajali su neovisno o ovim kodeksima (razni dopisi, izjave, oporuke, zapovijedi civilnih, vjerskih ili vojnih vlasti, molbe, žalbe, popisi stanovnika, privatna pisma i sl.). Dosadašnja istraživanja stanovništva zadarskoga područja koja su provedena bez analize ovih dokumenata dovodila su do nepotpunih i krivih zaključaka. Glavni su pisari ovih dokumenata seoski svećenici koji su imali i ulogu notara, prevoditelji (u turskome razdoblju dragomani), kancelari biskupa, pisari iz biskupskih kancelarija, kancelarija knezova, kapetana, sudaca, providura te javni bilježnici, odnosno ovlašteni pisari i javni bilježnici, katkad i privatne osobe.

Glagolitic Legal Manuscripts in the Research of Historical Demography (Example of the Zadar Region)

The paper will analyze Glagolitic monuments that are most often used for research into historical demography, such as birth registers, confirmation and communion registries, annual mass records, fraternity records, anagraphs, *status animarum*, income and expenditure books, books of debtors, etc., and various legal (official) documents and records written in cursive Glagolitic. Some of these documents were issued or sent to interested private and official persons based on official records. This group includes certificates and extracts from the aforementioned Glagolitic books. Other documents were created regardless of these codices (various letters, statements, wills, orders of civil, religious or military authorities, petitions, complaints, population lists, private letters, etc.). Previous research into the population of the Zadar area, which was conducted without analyzing these documents, led to incomplete and incorrect conclusions. The main scribes of these documents were village priests who also had the role of notaries, translators (dragomans in the Turkish period), chancellors of bishops, scribes from bishop's offices as well as from offices of princes, captains, judges, governors, and public notaries, i.e. authorized scribes and public notaries, and sometimes private individuals.

Kako je nadoknađen početak *Prvoga vrbničkog misala*? Jezično-tekstološka analiza prvih dvanaest listova kodeksa

Prvi vrbnički misal nije u cijelosti sačuvan. U različitim njegovim dijelovima nedostaje barem dvadesetak listova koji su se izvorno nalazili u kodeksu. Nekoliko listova izgubljeno je i na početku kodeksa, no, za razliku od ostalih izgubljenih listova, oni su nadoknađeni, i to, kako je pretpostavio Vjekoslav Štefanić, vjerojatno prigodom preuvezivanja kodeksa u 16. stoljeću. Pergament je na tim listovima svjetliji, pismo je mlađe i neujednačenije, a umjetnička je vrijednost inicijala neusporedivo manja nego u ostatku kodeksa. U izlaganju će se jezično i tekstološki analizirati nadoknađeni tekst na prvih dvanaest listova *Prvoga vrbničkog misala* (f. 3–14). Kako bi se jasnije istaknule razlike u odnosu na izvorno stanje, jezične će se osobitosti prvih dvanaest listova kodeksa usporediti sa stanjem u ostatku kodeksa. Posebna će se pozornost posvetiti analizi vernakularnih elemenata kako bi se utvrdilo na kojem su području naknadno umetnuti listovi mogli biti ispisani. Cjelovitom tekstološkom analizom nadoknađenoga teksta pokušat će se, među ostalim, utvrditi je li kao predložak za tekst prvih dvanaest listova *Prvoga vrbničkog misala* mogao poslužiti neki od sačuvanih hrvatskoglagoljičnih misala.

How was the Beginning of the *First Vrbnik Missal* Replaced? A Linguistic-Textual Analysis of the First Twelve Folios of the Codex

The *First Vrbnik Missal* has not been preserved in its entirety. At least twenty folios that originally belonged to it are missing from various parts of the codex. Several folios at the beginning of the codex have also been lost, but unlike the other missing folios, these were replaced—probably, as Vjekoslav Štefanić assumed, during the rebinding of the codex in the 16th century. The parchment of these folios is lighter, the script is younger and more uneven, and the artistic value of the initials is incomparably lower than in the rest of the codex. This presentation will provide a linguistic and textual analysis of the first twelve folios of the *First Vrbnik Missal* (ff. 3–14). The linguistic features of these twelve folios will be compared with the rest of the codex in order to highlight the differences from the original state more clearly. Particular attention will be paid to analyzing the vernacular elements in order to determine where the later added folios might have been written. Through a comprehensive textual analysis of the replacement text an attempt will be made, among other things, to determine whether one of the preserved Croatian Glagolitic missals could have served as a model for the text of the first twelve folios of the *First Vrbnik Missal*.

Protestantska epizoda hrvatske kulturne povijesti: uraška izdanja na glagoljici

Osvrnut ćemo se na glagoljska izdanja koja su objavljena u uraškoj tiskari za njezina kratkotrajnoga djelovanja 1561. – 1565. Uraška je tiskara bila mjestom tiskanja knjiga na trima pismima: glagoljici, ćirilici i latinici. Od ukupno 14 knjiga, koliko ih je objavljeno na glagoljici, u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu posjedujemo samo šest izdanja. Kapitalni pothvat uraške tiskare bio je prijevod *Novoga zavjeta* na hrvatski, objavljen 1562. – 1563. godine. Prije toga, 1561. objavljene su početnica *Tabla za dicu* i *Katehismus: edna malahna kniga u koi esu vele potribne i prudne nauki i artikuli prave krstianske vere*. Bio je to prijevod Trubarova katekizma, a preveo ga je Stipan Konzul. Od djela uraške tiskare objavljenih 1562. u fondu NSK-a imamo djelo *Postila*, s čitanjima evanđelja za nedjelje i blagdane. Djelo je prevedeno prema Trubarovoj slovenskoj *Postili*, koja je sastavljena prema Lutheru, Brenzu, Lasseju i Melanchthonu. Djelo *Artikuli ili Deli prave stare krstianske vere* objavljeno je 1562. godine. Bio je to hrvatski prijevod *Augsburške vjeroispovijesti*, nastao prema Trubarovu slovenskom prijevodu. Godine 1562. u Urachu je objavljeno i djelo *Edni kratki razumni nauci naipotrebnei i prudnei artikuli ili deli stare prave vere krstianske*. Djelo je nastalo prema izvornu Melanchthonovu djelu *Die fürnampsten Hauptartickel christlicher Lehre*. Pregledno ćemo prikazati glagoljska djela objavljena u uraškoj tiskari, a osvrnut ćemo se na njihov sadržaj i na njihovu namjenu. U izlaganju će biti riječi i o jeziku ovih protestantskih izdanja, u kojima su tiskana većinom prijevodna djela. Izdanja uraške tiskare prikazat ćemo u kontekstu višestoljetne glagoljaške književnosti.

The Protestant Episode in Croatian Cultural History: Glagolitic Editions from Urach

We will give a short survey of Glagolitic books printed in Urach during a short period in which the Urach printing house flourished from 1561 to 1565. It was a place of printing books and materials in Glagolitic, Cyrillic and Latin script. The National and University Library in Zagreb has only six Glagolitic books printed in Urach. In total, 14 Glagolitic books were printed in Urach. The capital Urach edition was the Croatian translation of the entire *New Testament*, published 1562–1563. It was printed in Glagolitic script. In 1561, two books were printed in Urach: a primer titled *Tabla za dicu* and a catechism titled *Katehismus: edna malahna kniga u koi esu vele potribne i prudne nauki i artikuli prave krstianske vere*. The catechism was a translation of Trubar's catechism, translated by Stipan Konzul. Urach Glagolitic editions from 1562 are also represented in the National and University Library in Zagreb. Book entitled *Postila* was written according to Trubar's work *En regiŝter, ena kratka postila*, which was a translation of the *Hauspostille*, written by four reformators: Martin Luther, Johannes Brenz, Lucas Lossius and Philipp Melanchthon. The work *Edni kratki razumni nauci naipotrebnei i prudnei artikuli ili deli stare prave vere krstianske* was printed in 1562. It was written according to the original Melanchthon's work *Die fürnampsten Hauptartickel christlicher Lehre*. We will give a short survey over content and use of Urach Glagolitic editions, seeing them as part of the centuries old Glagolitic literature.

Ninski biskup Grgur – *episcopus Croatorum*

U hrvatskoj povijesti ime Grgura Ninskoga zauzima važno historično mjesto, a u popularnoj kulturi, narodnoj predaji i umjetnosti čak i više od toga. No, ono što pouzdano znamo o Grguru vrlo je oskudno u smislu povijesnih svjedočanstava. Grgur je bio hrvatski biskup, odnosno biskup Hrvata (*episcopus Croatorum*) sa sjedištem u Ninu. U jurisdikcijskome pogledu obuhvaćao je cijelo područje ranosrednjovjekovne hrvatske države, u to vrijeme kneževine. Hrvatski je biskup bio izravno podložan papi. Grgur Ninski izravno se navodi u spisima i zaključcima crkvenih partikularnih sabora koji su održani 925. i 928. godine u Splitu. Tu je Grgur zabilježen kao onaj koji se primarno usprotivio splitskomu nadbiskupu Ivanu u stjecanju jurisdikcije nad svim biskupijama u Dalmaciji, pa tako i nad njegovom. Pretendent na tu poziciju bio je i zadarski biskup Formin. Sukladno svojem položaju, Grgur je kao hrvatski biskup imao potporu kralja Tomislava, no ne i pape Ivana X., koji je, suprotno njegovu traženju, potvrdio zaključke donesene na Prvom splitskom saboru, među kojima je bio i akt o ukidanju Ninske biskupije, odnosno Grgurova biskupskoga sjedišta. Njemu su za uzvrat ponuđene tri druge biskupije, a na koncu je postavljen u Skradinsku biskupiju. Nakon toga Grguru se gubi trag u povijesnim izvorima. Međutim, suprotno sačuvanim povijesnim izvorima, u dijelu starije hrvatske historiografije, književne historiografije te filologije uloga i značenje ninskoga biskupa Grgura drukčije su se tumačili i vrednovali. Jasno je to prikazano, primjerice, u sljedećoj konstataciji: „Kako je u pripremi splitskih sabora i u njihovim zaključcima izraženo papino protivljenje uporabi slavenskoga jezika u bogoslužju, tako se u znanosti i publicistici pojavila kriva pre-

dodžba o Grguru Ninskom kao protivniku latinskog svećenstva u borbi za glagoljicu i uporabu hrvatskog jezika u crkvi, pa čak i kao borcu za samostalnu hrvatsku crkvu, što je poslužilo kontroverznoj povijesnoj i političkoj argumentaciji u XIX. i u XX. st.“ (*Hrvatski biografski leksikon* 5/2002, 193). U izlaganju će se stoga prije svega iznova analizirati akti splitskih crkvenih sabora, ali i drugi povijesni izvori te historiografske koncepcije iznesene o Grguru Ninskome te njegova percepcija u znanosti, politici, književnosti, umjetnosti i publicistici.

Bishop Gregory of Nin – *episcopus Croatorum*

In Croatian history, Gregory of Nin holds an important historiographical place, and even more so in popular culture, folk tradition, and art. However, what we reliably know about Gregory is very limited in terms of historical testimonies. Gregory was a Croatian bishop, or the bishop of the Croats (*episcopus Croatorum*), with his seat in Nin. Jurisdictionally, he covered the entire area of the early medieval Croatian state, at that time a Duchy of Croatia. The Croatian bishop was directly subject to the Pope. Gregory of Nin is directly mentioned in the records and conclusions of the church's provincial synods held in 925 and 928 in Split. There, Gregory is noted as the one who primarily opposed the Archbishop of Split, John, in his attempt to gain jurisdiction over all dioceses in Dalmatia, including Gregory's own. The bishop of Zadar, Formin, was also a claimant for this position. According to his position, Gregory, as a Croatian bishop, had the support of King Tomislav, but not of Pope John X, who, contrary to Gregory's request, confirmed the conclusions made at the First Split Synod, one of which was the act of abolishing the Diocese of Nin, or Gregory's episcopal seat. In return, three other dioceses were offered to him, and in the end, he was appointed to the Diocese of Skradin. After that, Gregory's trace is lost in historical sources. However, contrary to the preserved historical sources, in part of the older Croatian historiography, literary historiography, and philology, the role and significance of Bishop Gregory of Nin have been interpreted and valued differently. This is clearly shown, for example, in the following statement: "Just as the preparation of the Split Synods and their conclusions expressed the Pope's opposition to the use of the Old Church Slavonic language in worship, so in scholarship and journalism, a false perception emerged about Gregory of Nin as an opponent of Latin clergy in the struggle for Glagolitic and the use of the Croatian language in the church, or even as a fighter for an in-

dependent Croatian church, which served as controversial historical and political argumentation in the 19th and 20th centuries“ (*Hrvatski biografski leksikon* 5/2002, p. 193). Therefore, this paper will primarily reanalyze the acts of the Split church synods, but also other historical sources and historiographical concepts about Gregory of Nin, as well as his perception in science, politics, literature, art, and journalism.

Jasna Horvat

Ekonomski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
jasna@efos.hr

Glagoljski *perpetuum mobile*

Trostruka kodiranost glagoljskoga pisma komunikacijski je doseg srodan dosegu drevnoga alfabeta koji se danas u najširem smislu drži dogovorenim poretком znakova u sustavu – pismovnome ili kojemu drugom. Cilj je rada analiza transformacijskih učinaka glagoljice i umijeća glagoljanja na društveno određenje glagoljici priklonjenih zajednica. Transformacijski učinak glagoljice istražuje se u njegovu metodičkom određenju s naglaskom na komunikacijska i samoobnavljajuća svojstva. Višestoljetno postojanje glagoljice na prostorima današnje Republike Hrvatske podloga je za postavljanje hipoteze da je umijeće glagoljanja društveni *perpetuum mobile* čije se samoobnavljanje temelji na transformacijskoj metodi semiotičkoga marketinga. Uz transformacijsku metodiku, u radu se istražuje semiotička marketinška kodiranost glagoljice, primjena Modela kružne kreativnosti i učinci takve primjene na postupke brendiranja glagoljicom. Rad je rezultat istraživačkoga projekta Ekonomskoga fakulteta u Osijeku “Mjerenja transformacija u društvenim pojavama” zavedena pod oznakom EFOS_21P202420-2U8.

Glagolitic *perpetuum mobile*

The triple encoding of the Glagolitic script represents a communicative reach akin to that of the ancient alphabet, which is today broadly regarded as an agreed-upon sequence of symbols within a system—whether script-based or otherwise. The aim of this paper is to analyze the transformational effects of the Glagolitic script and the art of Glagolitic writing on the social identity of the communities that embraced it. The transformational impact of the Glagolitic script is examined in its methodological context, with an emphasis on its communicative and self-renewing properties. The centuries-long presence of the Glagolitic script in the territory of present-day Croatia provides the basis for the hypothesis that the art of Glagolitic writing functions as a social *perpetuum mobile*, whose self-renewal is rooted in the transformational methodology of semiotic marketing. In addition to transformational methodology, this paper explores the semiotic marketing encoding of the Glagolitic script, the application of the Circular Creativity Model, and the effects of such application on branding strategies using the Glagolitic script. This paper is the result of a research project of the Faculty of Economics and Business in Osijek, “Measurement of Transformations in Social Phenomena”, registered under the code EFOS_ZIP2024/2025-8.

Marijana Horvat

Institut za hrvatski jezik, Zagreb

mhorvat@ihjj.hr

Ana Mihaljević

Staroslavenski institut, Zagreb

amihaljevic@stin.hr

Gramatika jezika hěrvatskoga i Priměri starohěrvatskoga jezika Vatroslava Jagića

Godine 1864. Vatroslav Jagić objavio je *Gramatiku jezika hěrvatskoga osnovanu na starobugarskoj slověništini. Dio pěrví: Glasovi i čitanku naslovljenu Priměri starohěrvatskoga jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinah sastavljeni za sedmi i osmi gimnazijalni razred. Dio pěrví: Uvod i priměri staroslovenski* te 1866. njezin drugi dio *Uvod i priměri starohěrvatski*. Malobrojnost dosadašnjih istraživanja, odnosno ograničen interes jezikoslovne zajednice za navedena djela opravdano su polazište za njihovo proučavanje. S druge strane, Jagić je velik dio svojega znanstvenog interesa usmjerio na staroslavenski jezik i glagoljaštvo, pa je i to jedan od povoda za odabir teme. Jagićeva ćemo djela promatrati u kontekstu onodobne gramatičarske tradicije, intenzivnoga razvoja znanosti i znanstvenoga stila na hrvatskome jeziku te dominacije zagrebačke škole u hrvatskoj filologiji pedesetih i šezdesetih godina 19. stoljeća, čija je načela zastupao u početnim godinama. Izlaganje će sadržavati dva temeljna dijela. U prvome dijelu analizirat će se struktura i metajezik navedenih djela, Jagićeva razmišljanja o jeziku i njegov mladogramatičarski stav da je za učenje i poučavanje suvremenoga hrvatskog jezika najbolje polazište staroslavenski jezik jer smatra da se suvremeno stanje jezika može razumjeti samo ako ga se poveže s prošlošću te da je fonologija temelj cijele gramatike. Budući da je gramatika velik izvor jezikoslovnoga nazivlja, u drugome ćemo dijelu izlaganja analizirati nazivlje. Svoje ćemo zaključke o nazivlju usporediti s istraživanjima T. Maretića (1932.), Ž. Brlobaš i M. Horvat (2006.) te A. Mihaljević i M. Mihaljević (rukopis).

Gramatika jezika hrvatskoga **and *Priměri starohèrvatskoga jezika* by Vatroslav Jagić**

In 1864, Vatroslav Jagić published *Gramatika jezika hrvatskoga osnovana na starobugarskoj slověštini. Dio pèrvi: Glasovi* [Grammar of the Croatian language based on the Old Church Slavonic language. Part One: Sounds], and a reader entitled *Primjeri starohrvatskoga jezika iz glagoljskih i ćiriličkih književnih starina sastavljeni za sedmi i osmi gimnazijalni razred. Dio pèrvi: Uvod i priměri staroslovenski* [Examples of the Old Croatian language from Glagolitic and Cyrillic literary antiquities, compiled for the seventh and eighth grades of grammar school. Part One: Introduction and examples from Old Church Slavonic], and in 1866 the second part, *Uvod i priměri starohèrvatski* [Introduction and examples from Old Croatian]. The limited research on these works and the lack of broader interest in them by the linguistic community serves as a starting point for this study. Jagić dedicated a significant part of his scholarly interest to Old Church Slavonic and the Glagolitic script, which is another reason for choosing this topic. We will examine Jagić's works in the context of the grammatical tradition of the time, the intensive development of scholarship and scholarly style in the Croatian language, and the dominance of the Zagreb School within Croatian philology during the 1850s and 1860s, whose principles Jagić advocated in his early years. The presentation will consist of two main parts. The first part will analyze the structure and metalanguage of the aforementioned works, Jagić's thoughts on language, and his attitude as a Junggrammatiker that the best starting point for learning and teaching contemporary Croatian is Old Church Slavonic, as he believed that the modern state of the language can only be understood if it is connected to the past, and that phonology is the basis of grammar. Since grammar is an important source of linguistic terminology, the second part of the presentation will analyze terminology. We will compare our conclusions on terminology with the studies of T. Maretić (1932), Ž. Brlobaš and M. Horvat (2006), and A. Mihaljević and M. Mihaljević (manuscript).

Janja Dora Ivančić

Staroslavenski institut, Zagreb

Archivio Storico di Propaganda Fide

del Dicastero per l'Evangelizzazione, Vatikan

jdivancic@stin.hr

Rimsko glagoljaštvo: *Tipografia Poliglotta* i glagoljski tisak

Tipografia Poliglotta otvorena je 1626. godine kao tiskara Svete kongregacije de *Propaganda Fide* (1622.). Izdavala je djela na raznim jezicima i pismima, a ovo izlaganje donosi pregled njezina glagoljskoga tiska u 17. i 18. stoljeću. Koristeći se izvorima iz Povijesnoga arhiva „de Propaganda Fide“, izlaganje opisuje fizičku tiskaru, odgovara na pitanja jurisdikcije nad glagoljskim tiskom i financijska pitanja te sagledava koje su knjige tiskane na glagoljici, na kojem jeziku i u kojem širem kontekstu te „rimске epizode“ glagoljaštva. To će ne samo pomoći razjasniti mjesto glagoljice u radu *Tipografije Poliglote* nego i predstaviti pogled Rimske kurije na ovo pismo.

Roman Glagolitism: The *Tipografia Poliglotta* and Glagolitic Print

The *Tipografia Poliglotta* was opened in 1626 as a printing house of the *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* (1622), and published works in various languages and scripts. This paper gives an overview of its Glagolitic print in the seventeenth and eighteenth century. Based on the sources from the Historical Archive “de Propaganda Fide”, the paper describes the physical printing house, answers the questions of jurisdiction over Glagolitic print, and financial matters, and examines which works were printed in Glagolitic, in what language, and in which broader context of this “Roman episode” of Glagolitism. This will not only help clarify the place of Glagolitic within the *Tipografia Poliglotta*, but also present the view of the Roman Curia of this script.

Veze između Šibenika i Senja u 16. stoljeću kroz prizmu djelovanja šibenskih glagoljaša Gverina Tihića i Ivana Ručića

Marginalna bilješka notara Gverina Tihića iz 1530. i pismo trgovca Ivana Ručića iz 1545. najstariji su poznati glagoljični zapisi šibenske provenijencije. Literatura Tihića poznaje i kao autora izgubljenoga hrvatskog prijevoda *Lucidarija* (1533.) te pisara jedne riječke glagoljične isprave (1546.), dok Ručiću pripisuje, uz spomenuto, još jedno šibensko glagoljično pismo (1560.). Isto je tako poznato da je Tihić, osim u rodnome Šibeniku, boravio i radio u Senju, Zadru i Rijeci, što je iniciralo pretpostavku da se intenzivnije susreo s glagoljičnom pismenošću upravo u senjskoj dionici svoga života. Neobjavljene pak arhivske vijesti svjedoče o brojnim trgovačkim poslovima koje je Tihićev sugrađanin Ivan Ručić ugovarao s različitim pripadnicima senjske populacije. Premda one u pogledu Ručićeve pismenosti ne govore mnogo, ukazuju na potrebu dodatnoga znanstvenog angažmana u smjeru revalorizacije najstarijih sačuvanih šibenskih glagoljičnih isprava odnosno veza Tihića i Ručića sa senjskom kulturnom sredinom.

The Relations Between Šibenik and Senj in the 16th Century Through the Work of Šibenik Glagolitic Scribes Gverin Tihić and Ivan Ručić

A marginal note by notary Gverin Tihić from 1530 and a letter from merchant Ivan Ručić from 1545 are the oldest known Glagolitic records of Šibenik origin. Tihić is also known in literature as the author of the lost Croatian translation of *Lucidarium* (1533) and as the scribe of a Glagolitic document from Rijeka (1546), while Ručić is attributed, in addition to the aforementioned, with another Šibenik Glagolitic letter (1560). It is also known that Tihić, in addition to his hometown of Šibenik, lived and worked in Senj, Zadar, and Rijeka, which has led to the assumption that he became more familiar with Glagolitic literacy during the Senj period of his life. Unpublished archival records testify to numerous business transactions that Tihić's fellow townsman, Ivan Ručić, conducted with various members of the Senj population. Although these documents do not provide much insight into Ručić's literacy, they point to the need for further scholarly engagement in the reevaluation of the oldest preserved Šibenik Glagolitic documents, and the connections between Tihić and Ručić with the Senj cultural environment.

Glagoljaški temelji standardizacije hrvatskoga jezika

Do prije nekoliko desetljeća kolale su literaturom negativne stereotipne slike o hrvatskim glagoljašima. Kao primjer najrigidnije negativne filološke procjene pamti se stajalište koje je iznio A. Cronia (1954.) zaključivši da „sirovi” i „siromašni popovi (...) ne znaju govoriti, a još manje pisati”. Desetljeća potom bila su potrebna da se ta iskivljena stereotipna slika o hrvatskim glagoljašima iz vremena uspona glagoljaštva (12. – 16. st.) razruši i dokaže materijalna i duhovna snaga hrvatskoga glagoljaštva. Povremeni prodori u nedostatno proučenu glagoljašku pisanu ostavštinu osvijetlili su tek neka zrnca njihova stvarna doprinosa, što je pomoglo da se s glagoljašima povežu neke slične mlađe težnje i jezične koncepcije uočene u djelima hrvatskih protestanata i pisaca ozaljskoga kruga. Kad se raspravljalo o početcima standardizacije hrvatskoga jezika, nisu jasno definirane kao glagoljaške dvije oblikotvorne tendencije u razvoju hrvatskoga jezika, nije uočeno da su obje potekle iz specifičnoga položaja hrvatskih glagoljaša na križištu dvaju svjetova (*Pax Slavia Latina* i *Pax Slavia Orthodoxa*) i da su one modelirale dva razvojna korita do vremena standardizacije hrvatskoga jezika (sredina 17. – kraj 19. st.). Objе tendencije razvijale su se sukladno i kad je glagoljaštvo izgubilo sjaj i snagu. Po tome je hrvatski glagolizam, jedinstven u slavenskome svijetu po uporabi jezika i pisama, imao stožernu ulogu za oblikovanje hrvatskoga jezika. U izlaganju će se razložiti značajke i okolnosti obiju razvojnih tendencija i raščlaniti će se na primjerima.

The Glagolitic Foundations of the Standardization of the Croatian Language

Until a few decades ago, the literature was rife with negative stereotypes of the Croatian Glagolites. One of the most rigid negative philological assessments was that of A. Cronia (1954), who concluded that the Glagolites, mere “crude” and “impoverished priests”, “did not know how to speak, let alone write”. It took decades for this distorted, stereotypical image of the Croatian Glagolites during the rise of Glagolitism (12th-16th c.) to collapse, and for the material and spiritual strength of Croatian Glagolitism to be proven. Occasional incursions into the insufficiently studied Glagolitic written heritage have brought to light only a trace of the true scale of the Glagolites’ contributions, which has helped connect them to some similar, more recent aspirations and linguistic concepts identified in the works of the Croatian protestants and writers from the Ozalj circle. At the outset of debate on the standardization of the Croatian language, two formative tendencies in the development of Croatian were not clearly defined as originating from Glagolitism, nor was it noted that both were derived from the unique position of the Croatian Glagolites at the crossroads of two worlds (*Pax Slavia Latina* and *Pax Slavia Orthodoxa*) and that they shaped two developmental paths leading to the time of the standardization of the Croatian language (mid-17th to late 19th century). Both tendencies developed in harmony, even after Glagolitism had lost its vigor. Accordingly, Croatian Glagolitism, unique in the Slavic world in its use of languages and scripts, played a pivotal role in shaping of the Croatian language. The presentation will explain the characteristics and circumstances of both developmental tendencies and analyze them through examples.

55. poglavlje knjige proroka Izaije u hrvatskim crkvenoslavenskim izvorima: tekstološka analiza

Knjiga proroka Izaije uz *Jeremiju*, *Ezekiela* i *Daniela* ubraja se među četiri starozavjetne knjige tzv. velikih proroka. Od tih su četiriju knjiga, s obzirom na broj potvrda, perikope iz *Izaije* najzastupljenije u hrvatskim crkvenoslavenskim misalima i brevijarima. Budući da detaljnija tekstološka analiza te tradicije prijevoda *Izaije* dosad nije provedena, ovo izlaganje nastojat će učiniti korak prema tomu cilju. U svrhu preliminarnoga istraživanja tekstološki će se obraditi hrvatski crkvenoslavenski prijevodi 55. poglavlja *Izaije*. To je poglavlje izabrano zbog zastupljenosti u značajnome broju hrvatskoglagoljičnih misala i brevijara, točnije u njih 38. Na primjeru toga poglavlja međusobno će se usporediti inačice prijevoda i opseg perikopa u pojedinome hrvatskoglagoljičnom izvoru, a posebna će se pozornost posvetiti mjestima unutar prijevoda koja pokazuju značajnije tekstološke varijacije. Utvrdit će se i postoje li razlike između perikopa posvjedočenih u misalskim odnosno u brevijarskim tekstovima te pokazuju li pojedini prijevodi značajke starije (sjeverne) ili mlađe (južne) redakcije hrvatskih crkvenoslavenskih liturgijskih tekstova. Usto, ispitat će se postoji li poveznica između hrvatskih crkvenoslavenskih prijevoda te prijevoda iz starocrkvenoslavenskoga parimejnika, analizirat će se odnos tekstova prema grčkomu odnosno latinskomu biblijskom predlošku te će se istaknuti mjesta koja u većoj mjeri odudaraju od predložaka.

Chapter 55 of the Book of Isaiah in Croatian Church Slavonic Sources: a Textual Analysis

The *Book of Isaiah*, along with the Books of Jeremiah, Ezekiel, and Daniel, is classified among the four Old Testament books known as the Major Prophets. Among these, pericopes from Isaiah are the most frequently attested in Croatian Church Slavonic (CCS) missals and breviaries. Since a detailed textual analysis of this branch of the Isaiah translation tradition has not yet been conducted, this presentation aims to take a step toward that goal: for the purposes of this preliminary research, CCS translations of the chapter 55 of Isaiah will be subjected to textual analysis. This chapter has been selected due to its presence in a significant number of Croatian Glagolitic missals and breviaries – specifically, in 38 of them. This case study will provide a comparison of the various translation versions of Isa 55, as well as of the extent of the pericopes in each Croatian Glagolitic source. Particular attention will be given to passages that exhibit notable textual variation among the translations. Furthermore, it will be determined whether there are any differences between the pericopes found in missals and those found in breviaries, and whether the translations can be classified as belonging either to the older (northern) or the younger (southern) redaction of the CCS liturgical texts. Additionally, this presentation will examine possible connections between the CCS translations and the translations from the Old Church Slavonic Prophetologion. The relationship between the CCS versions and their Greek and Latin counterparts will also be analyzed, highlighting any significant deviation of the translations from the originals.

Ivan Kovačić

Sveučilište u Göteborgu, Švedska

ivan.kovacic@gu.se

Prijevodni sekvencija u hrvatskoglagoljičnim misalima od 14. do 20. stoljeća

U ovome izlaganju iznijet ću osnovne postavke dijela istraživanja u sklopu izrade svojega doktorskog rada. U doktorskome radu analiziram prijevode latinskih sekvencija u hrvatskoglagoljičnim misalima. Ti su prijevodi sekvencija osobito zanimljivi jer su na latinskoj bili napisani s rimom i u metru. Stoga je prevoditelj morao odlučiti hoće li ih prevesti vjerno ili s rimom i u metru, što je onda dovodilo do različitih kompromisa u prijevodu. Cilj je mogega rada istražiti prevoditeljske tehnike pri prevođenju latinskih sekvencija u hrvatskoglagoljičnim misalima te istražiti kako su se ti prijevodi mijenjali od 14. do 20. stoljeća. Analiziranje metra u himnima osobito je izazovno jer nije uvijek jednoznačno od koliko se slogova pojedina riječ sastoji. Također, nije uvijek jasno jesu li, primjerice, prijedlozi u izgovoru spojeni s riječima koje slijede nakon njih u rečenici. U izlaganju ću objasniti kako se koristim glazbenom notacijom iz glagoljičnih i rimskih misala kao alatom za dobivanje informacija o izgovoru riječi u hrvatskoglagoljičnim tekstovima.

Translation of Latin Sequence Hymns in Croatian Glagolitic Missals from the 14th Century to the 20th Century

In this presentation I will give an overview of the research conducted as part of my doctoral thesis. In my dissertation, I am analyzing the translation of Latin sequence hymns in the Croatian Glagolitic missals. The translations of the sequence hymns are of particular interest because in Latin they were written with rhyme and in meter. The translator therefore had to decide whether to translate them faithfully or with rhyme and meter, which would mean compromises in the translation. The aim of my thesis is to examine the translation techniques of the Latin sequence hymns in Croatian Glagolitic missals and thus to find out how the translations changed from the 14th to the 20th century. Analyzing the metrics in the hymns is a particular challenge, because it is not always clear how many syllables a word contains. It is also not always clear whether, for example, prepositions are merged with the next word in the sentence. I will therefore also explain how I use the musical notation from the Glagolitic and Roman missals as a tool to obtain information about the pronunciation of words in Croatian Glagolitic texts.

Homilijar na Matejevo evanđelje i njegovi odjeci u Petrinićevu zborniku (1503.)

Homilijar na Matejevo evanđelje oveći je skup homilija zapisan glagoljicom u rukopisu naslova *Krčki kodeks br. 42* (175 listova). Homilije su pisane kao komentar na Matejevo evanđelje, a autori su poznati crkveni naučitelji. Homilijar je preveden s češkoga jezika, vjerojatno za boravka hrvatskih svećenika glagoljaša u Emausu, a kao autor jedne homilije čak se navodi češki kralj Karlo IV. Vjekoslav Štefanić detaljno je opisao kodeks u kojemu je tekst zapisan, njegov sadržaj i jezik kojim je pisan, a pronašao je i izvor u češkome tekstu *Evanđelje svetoga Mateja s homilijama* iz druge polovice 14. stoljeća, koji je objavljen u Holubovu izdanju iz 1913. godine *Evangelium sv. Mateuše s homiliemi*. Izvorno je riječ o rukopisu iz 1370. godine (Prag, Češka nacionalna knjižnica, sign. XVII A 4, 396 str.). Hrvatski tekst prepisan je, prema Štefaniću, krajem 15. ili početkom 16. stoljeća. Tri homilije iz hrvatskoga *Homilijara* zapisane su i u *Petrinićevu zborniku* (sign. *Cod. Vindob. Slav. 78*) iz 1503. godine, koji se čuva u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici i koji sadržava i druge tekstove prevedene s češkoga jezika. Riječ je o homilijama br. 38, 40 i 47. U izlaganju ćemo dati kratak pregled *Homilijara na Matejevo evanđelje* iz *Krčkoga kodeksa br. 42*, ali i usporedbu homilija zapisanih u *Homilijaru* i *Petrinićevu zborniku* s obzirom na njihov sadržaj i jezik te navesti moguće razlike.

The *Homiliary on the Gospel of Matthew* and Its Reflections in *Petrinić's Miscellany* (1503)

The Homilies on the Gospel of Matthew is a sizable collection of homilies written in Glagolitic script, preserved in the manuscript known as *Krk Codex No. 42* (175 folios). The homilies serve as a commentary on the Gospel of Matthew and were authored by well-known Christian theologians. The homiliary was translated from Czech, likely during the stay of Croatian Glagolitic priests in Emmaus. Interestingly, one of the homilies is even attributed to the Czech King Charles IV. Vjekoslav Štefanić provided a detailed description of the codex in which the text is recorded, its content, and the language in which it is written. He also identified its source in a Czech text *Gospel of St. Matthew with Homilies* from the second half of the 14th century, published in Holub's 1913 edition *Evangelium sv. Mateuše s homiliemi*. The original manuscript dates back to 1370 (Prague, National Library of the Czech Republic, signature XVII A 4, 396 pages). According to Štefanić, the Croatian text was likely transcribed at the end of the 15th or the beginning of the 16th century. Three homilies from the Croatian *Homiliary* were also recorded in *Petrinić's Miscellany* (*Cod. Vindob. Slav. No. 78*), dated 1503, which is kept in the Austrian National Library. This miscellany contains other texts translated from Czech as well. The homilies in question are no. 38, 40, and 47. In our presentation, we will provide a brief overview of the *Homiliary on the Gospel of Matthew* from *Krk Codex No. 42*, as well as a comparison of the homilies recorded in both the *Homiliary* and *Petrinić's Miscellany*, focusing on their content and language while highlighting possible differences.

Glagoljaška tradicija u *Poljičkome statutu*

Poljički statut pravni je dokument Poljičana u Dalmaciji, odnosno autonomne Poljičke kneževine, uzakonjen u 15. stoljeću i napisan na zapadnoj, hrvatskoj ćirilici. Jedan je od najvrjednijih hrvatskih povijesnih spomenika pravnoga sadržaja, najprevođeniji i najopsežniji među njima. Stručnjaci su odavno prepoznali njegovu vrijednost. Prvi je put tekst *Poljičkoga statuta* u cjelini priredio Matija Mesić 1859. godine u *Arhivu za povjestnicu jugoslavensku*, a drugo je izdanje priredio Vatroslav Jagić 1890. u publikaciji *Statuta lingua croatica conscripta. (...)*, gdje je bio autorom uvodne studije o *Poljičkome statutu*, u kojoj razmatra i reorganizira prijevod te redosljed odlomaka *Statuta* u odnosu na Mesićevo izdanje. U izlaganju se u tekstu *Statuta* razmatraju (staro)crkvenoslavenski elementi nepotvrđeni u (staro)hrvatskome jeziku, koji uz čakavske i štokavske jedinice nalaze svoje mjesto osobito u pravnim terminima i (zakonskim) formulacijama kao čuvanje jezične tradicije (*blížika, -krat, novščina, obrok, prijamščina, pristav, rota, roždstvo...*). Vjerojatno je to i pod utjecajem poljičkih popova glagoljaša, koji su u Poljicima u 15., ali i stoljećima kasnije bili temeljcima vjerske i kulturne osebnosti, osnovnim nositeljima jezične i sveukupne baštine, čuvarima tradicije koju su generacijama nasljeđivali od svojih „učitelja”, starijih glagoljaša poljičkoga kraja, od kojih su primili sve svoje znanje, čitavoga života ne napuštajući rodni kraj.

Glagolitic Tradition in *Poljica Statute*

The *Poljica Statute* is a legal document of Poljica in Dalmatia, that is the autonomous Principality of Poljica, concealed in the 15th century and written in the western, Croatian Cyrillic script. It is one of the most valuable Croatian historical monuments of legal content and the most translated and comprehensive/extensive among them. Experts have long recognized its value. First edition of the text of the *Poljica Statute* was prepared by Matija Mesić in 1859 in *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, while the second edition was prepared by Vatroslav Jagić in 1890 in the publication of the *Statuta lingua croatica conscripta*. (...) where he was the author of an introductory study on the *Poljica Statute* in which he considers and reorganizes the translation and the order of text excerpts of the *Statute* in relation to Mesić's edition. The presentation examines (Old) Church Slavonic elements unconfirmed in (Old) Croatian language within the text of the *Statute*. These elements, alongside Čakavian and Štokavian items, find their place particularly in legal terminology and (legislative) formulations as preservations of linguistic tradition (*bližika*, *-krat*, *novščina*, *obrok*, *prijamščina*, *pristav*, *rota*, *roždstvo*...). This is probably also influenced by Glagolitic priests from Poljica, who in the 15th century, and centuries later, were the cornerstones of religious and cultural peculiarities and distinctiveness in Poljica, the main holders and bearers of language and overall heritage, guardians of the tradition they inherited for generations from their "teachers", older Glagolitic priests of the Poljica region, from whom they received all their knowledge, without ever leaving their homeland.

Milica Lukić

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

mlukic@ffos.hr

Epilij Sveta priča o solunskoj braći, slovjenским apostolima sv. Cirilu i Metodu u svjetlu hrvatske *Cyrillomethodiane*

Epilij Ivana Trnskoga *Sveta priča o solunskoj braći, slovjenским apostolima sv. Cirilu i Metodu* objavljen je 1863. godine u povodu prve velike ćirilometodske obljetnice koja se slavila u 19. stoljeću – tisućnice moravske misije. Dijelom je *Albuma* u izdanju Društva za jugoslavensku povjestnicu i starinu, ćijim je urednikom Franjo Raćki – otac hrvatske *Cyrillomethodiane*. Ta knjićica koja objedinjuje znanstvene studije (F. Raćki, V. Jagić, M. Mesić) i pjesnićke uratke (I. Trnski, P. Preradović) reprezentira sloćenu narav hrvatske *Cyrillo-methodiane*: ona je u prvome redu povijesno-filoloćka znanost, utemeljena na tradiciji europske, ćećske i slovaćke ćirilometodske znanosti, ali i narodni, kulturni i politićki pokret koji zahtijeva i ćanrove pojaćane komunikativnosti – knjićevne tekstove – kako bi izrazio svoje ideje i potaknuo odućevljenje za njih u narodu. *Sveta prića* Ivana Trnskoga, za sada jedini poznati devetnaestostoljetni ćirilometodski epilij – deseteraćki spjev od pet pjevanja, ćitat će se, u skladu s navedenim, kao tekst koji u svjetlu svojega vremena popularizira ćirilometodsku ideju i odaje poćast njezinim obnoviteljima u 19. stoljeću, u prvome redu biskupu Josipu Jurju Strossmayeru i Franji Raćkomu.

**The Epic *Holy Story of the Thessalonian Brothers, Slavic
Apostles St. Cyril and Methodius*
in the Light of Croatian *Cyrrillomethodiana***

Ivan Trnski's epic poem, *Sveta priča o solunskoj braći, slovjenskim apostolima sv. Cirilu i Metodu* [The Holy Story of the Thessalonian Brothers, Slovenian Apostles of St. Cyril and Methodius], was published in 1863 to commemorate the millennium of the Moravian mission, a pivotal event in Cyrillomethodian studies. This work appeared within *Album* produced by the Society for History and Antiquities of Yugoslavia, edited by Franjo Rački, a key figure in Croatian *Cyrrillomethodiana*. The album, which included scholarly contributions from Franjo Rački, Vatroslav Jagić, and Matija Mesić alongside poetic works by Ivan Trnski and Petar Preradović, exemplifies the multifaceted nature of Croatian *Cyrrillomethodiana*. It functioned not only as a historical-philological discipline, drawing on European, Czech, and Slovak precedents, but also as a popular cultural and political movement. This movement necessitated accessible literary genres, such as poetry, to disseminate its ideas and inspire public enthusiasm. Trnski's *Holy Story*, the sole known 19th-century Croatian Cyrillomethodian epic, consists of ten sections divided into five cantos. This analysis will examine the poem as a text that, within its historical context, both popularizes the Cyrillomethodian ideal and honors its 19th-century advocates, particularly Bishops Josip Juraj Strossmayer and Franjo Rački.

Glagoljaška sveta gozba – egzempla o hostiji u hrvatskoglagoličnim zbornicima

Euharistijsko je slavlje od početaka kršćanstva središnji liturgijski događaj. Prema katoličkim teolozima, euharistijski kult podrazumijevao je da se Isus Krist u misi prinosi Ocu kao žrtva, koju slave svi okupljeni vjernici redovito se pričješćujući. Od 11. st. posvećena se hostija počinje postavljati na oltar, postupno se sve češće izlaže i gleda, iskazuje joj se posebno poštovanje, uvode se novi obredi i razvijaju se različiti oblici javne i privatne euharistijske pobožnosti izvan mise. Uspostava doktrine o transsupstancijaciji na IV. lateranskom saboru, uvođenje Tijelova i pojava euharistijskih procesija u 13. st. osnažuju te promjene. Hrvatskoglagolični zbornici sadržavaju više *egzempla* koja su vjernicima trebala približiti apstraktnu ideju stvarne Kristove prisutnosti u posvećenoj hostiji. Izlaganje će, vođeno ponajprije književnopovijesnim i književnoteorijskim interesima, na tragu niza studija koje su istraživale ulogu euharistije i umjetničkih prikaza Kristova tijela ne samo u vjerskome nego i u društvenome i političkome životu srednjovjekovnih zajednica, primjerice, u radovima Caroline Walker Bynum, Miri Rubin i Sare Beckwith, panoramski prikazati više dosad neproučenih tekstova iz *Petrisova, Tkonskoga, Žgombićeva, Grškovićeva i Fatevićeva zbornika*. Izabrani primjeri iz raznolikoga korpusa, koji obuhvaća, među ostalim, priče o vještici, o sumnjičavome starcu, o Židovu koji se pričestio iz poruge, o jednome knezu koji na grešnome svećeniku vidi đavole i o drugome koji odbija prisustvovati misi zločestoga svećenika, promotrit će se u kontekstu tematskih cjelina kojima katkad pripadaju u pojedinim zbornicima, ali i u odnosu na moguće zapadnoeuropske predloške.

The Glagolitic Holy Feast – *Exempla* About the Sacred Host in Croatian Glagolitic Miscellanies

The celebration of the Eucharist has been the central liturgical event of Christianity since its beginnings. According to Catholic theologians, the Eucharistic cult consisted of offering Jesus Christ to the Father as a sacrifice during Mass, which was celebrated by all the assembled faithful who regularly received communion. From the 11th century onwards, the consecrated host was displayed and venerated, special devotions were introduced and various forms of public and private Eucharistic worship outside of Mass were developed. The establishment of the doctrine of transubstantiation at the Fourth Lateran Council, the introduction of the feast of *Corpus Christi* and the emergence of Eucharistic processions in the 13th century further reinforced these changes. The Croatian Glagolitic miscellanies contain several exempla intended to help the faithful understand the abstract idea of the real presence of Christ in the consecrated host. Guided primarily by the interests of literary history and literary theory, this presentation — building on a number of studies exploring the role of the Eucharist and the artistic representation of Christ's body not only in the religious, but also in the social and political life of medieval communities (e.g. in the work of Caroline Walker Bynum, Miri Rubin and Sarah Beckwith) — will provide an overview of previously unexamined texts from the Petris, Tkon, Žgombić, Gršković and Fatević miscellanies. Selected *exempla* from this diverse corpus, which includes stories about a witch, a suspicious old man, a Jew who mockingly receives communion, a prince who sees devils on a sinful priest, and another who refuses to attend the mass of an evil priest, will be analyzed within the thematic units of their respective miscellanies as well as in relation to their possible Western European sources.

Ana Mihaljević

Staroslavenski institut, Zagreb

amihaljevic@stin.hr

Iva Stamenković

Osnovna škola Sveta Nedelja

iva.stamenkovic1@gmail.com

Glagoljica u osnovnoj školi – izazovi, iskustva i planovi

Glagoljica je jedan od nastavnih sadržaja u osnovnoškolskome obrazovanju koji je prema riječima učitelja jedan od učenikima najzanimljivijih. Učenicima je glagoljica zanimljiva kao tajno pismo kojim mogu pisati dnevnike koje većina ljudi onda neće moći pročitati i u drugim situacijama u kojima ne žele da svi znaju što su napisali. Ona je i vizualno atraktivna, pa je učenicima zanimljiva jer je sve češće motiv u dizajnu te se i u sklopu nastave ili izvan-nastavnih aktivnosti izrađuju različiti predmeti s motivima glagoljice. Ona je zanimljiva i kao prozor u razna povijesna razdoblja. U prvome će se dijelu ovoga izlaganja analizirati položaj glagoljice u osnovnoškolskim kurikulumima, nastavi i udžbenicima Hrvatskoga jezika, Prirode i društva, Katoličkoga vjeronauka i Povijesti te status glagoljaških skupina. Zatim će se prikazati izazovi s kojima se učitelji pritom susreću. U drugome će se dijelu izlaganja predstaviti aktivnosti Staroslavenskoga instituta u sklopu projekta DigiSTIN kojima se nastoje svladati prikazani izazovi te iskustva s popularizacijom. Opisat će se predavanja i radionice za učenike različitih dobnih skupina, materijali koji se izrađuju u povodu Dana hrvatske glagoljice i glagoljaštva, obrazovne igrice za usvajanje glagoljice i drugi sadržaji namijenjeni učiteljima i učenicima te načela prema kojima su se oni izrađivali, ali i povratne informacije o njihovoj provedbi. Na kraju će se prikazati planovi za budućnost.

Glagolitic Script in Elementary School – Challenges, Experiences, and Future Plans

The Glagolitic script is one of the educational topics in elementary school that teachers consider to be one of the most interesting for students. Students find the Glagolitic script fascinating as a secret script that they can use to write diaries that most people cannot read, as well as in other situations where they do not want everyone to know what they have written. It is also visually appealing, which makes it interesting to students as it is increasingly used as a motif in design. Various objects are designed with Glagolitic motifs as part of the curriculum or extracurricular activities. It is also fascinating as a window into different historical periods. The first part of this presentation will analyze the place of Glagolitic in the curricula, teaching and textbooks of the Croatian language, Nature and society, Catholic religious education and History, as well as the status of Glagolitic groups. The challenges faced by teachers in this context will then be presented. In the second part of the presentation, the activities of the Old Church Slavonic Institute within the DigiSTIN project aimed at overcoming the mentioned challenges and the experiences with the popularization of the script will be presented. Lectures and workshops for students of different age groups, materials for the Day of the Croatian Glagolitic script and Glagolitism, educational games for learning Glagolitic and other content for teachers and students will be described, as well as the principles according to which they were developed and the feedback on their implementation. Finally, future plans will be presented.

Vizualizacija povijesti: izrada interaktivne vremenske lente povijesti glagoljice i glagoljaštva

U izlaganju će se prikazati proces izrade interaktivne multimedij-ske vremenske lente koja prikazuje važne događaje povezane s po-viješću glagoljice i glagoljaštva. Lenta trenutačno prikazuje doga-đaje od 9. stoljeća, kada je sv. Ćiril osmislio novo pismo (glagoljicu) i oblikovao književni jezik (starocrkvenoslavenski), do 2019., kada je Hrvatski sabor 22. veljače proglasio *Danom hrvatske glagoljice i glagoljaštva*. Lenta se pregledava vertikalno te događaji idu krono-loškim slijedom. Uz svaki događaj, označen godinom ili stoljećem ako se ne zna točna godina, nalazi se kratak informativni tekst te odgovarajuća slika. Na lenti se nalaze povijesne osobe, događaji i spomenici (misali, brevijari, zbornici, fragmenti). Osnovni su izvori podataka unesenih u lentu knjige *Glagoljica za znatiželjne* i *Hrvat-ski crkvenoslavenski jezik*, no oni su dopunjeni i drugim izvorima. Slike knjiga preuzete su iz baze izvora Staroslavenskoga instituta, a događaji koji se odnose na osobe (svece, političke ili povijesne ličnosti) preuzeti su iz odgovarajućih izvora koji nude slike pod licencijom CC0 (pod javnom domenom). Cilj je izrade vremenske lente, koja će biti dostupna na stranicama Staroslavenskoga insti-tuta, pružiti cjelokupni sažeti prikaz svih događaja koji su važni za razvoj i utjecaj glagoljice tijekom povijesti. Lenta je namijenjena široj javnosti, ali su osnovna ciljna skupina učenici i nastavnici. In-teraktivnost lente čini proces učenja zanimljivijim te pomaže pri vizualizaciji povijesne važnosti glagoljice, njezine važne uloge u oblikovanju hrvatske kulture te uloge u očuvanju identiteta i pi-smenosti hrvatskoga naroda.

Visualizing History: Creating an Interactive Timeline for the History of Glagolitic Script and Glagolitism

This paper presents the process of creating an interactive multimedia timeline depicting all important events related to the history of the Glagolitic script and Glagolitism. The timeline currently shows the events from the 9th century, when St. Cyril developed the Glagolitic script and created the Old Church Slavonic language, to 2019, when the Croatian Parliament declared February 22 as the *Day of Croatian Glagolitic Script and Glagolitism*. The timeline is aligned vertically and the events are arranged chronologically. Each event, marked by a year or a century if the exact year is not known, is accompanied by a short informative text and a corresponding image. The timeline refers to historical personalities, events and monuments (missals, breviaries, collections, fragments). The main sources of information for the timeline are *Glagoljica za znatiželjne* [Glagolitic for the curious], *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* [Croatian Church Slavonic language] and other historical sources. Images of books come from the local database of the Old Church Slavonic Institute, and images of people (saints, political or historical figures) were obtained from appropriate sources with CC0 license (public domain). The aim of the timeline, which will be available on the pages of the Old Church Slavonic Institute, is to provide a comprehensive yet concise overview of all the important events relevant to the development and influence of the Glagolitic script throughout history. The timeline is intended for the general public, but is primarily aimed at students and teachers. The interactivity of the timeline enhances the learning experience and helps visualize the historical significance of the Glagolitic script, its essential role in shaping Croatian culture and its contribution to preserving the identity and literacy of Croatian peoples.

Milan Mihaljević

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

mihalj@stin.hr

O jeziku beramskih misala i brevijara

U referatu će biti prikazane spoznaje o jeziku beramskih misala i brevijara na svim jezičnim razinama do kojih su u posljednjih deset godina došli članovi Znanstvenoga centra izvrsnosti za hrvatsko glagoljaštvo. Posebna će pozornost biti posvećena onim pojavama koje su zajedničke beramskim kodeksima, a nisu opće karakteristike hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika, kao i međusobnim razlikama među beramskim rukopisima te lokalnim čakavskim osobinama koje su u njima uočili dijalektolozi. Na kraju ćemo na temelju provedene raščlambe pokušati izvesti općenite zaključke o jeziku beramskih kodeksa i o njihovu mjestu među hrvatskoglagoljičnim liturgijskim tekstovima u cjelini.

On the Language of the Beram Missals and Breviaries

The paper will present the findings on the language of the Beram missals and breviaries at all linguistic levels, made by members of the Scientific Center of Excellence for Croatian Glagolitism over the last ten years. Special attention will be paid to those phenomena that are common to the Beram codices and are not general characteristics of the Croatian redaction of the Church Slavonic language, as well as to the mutual differences between the Beram manuscripts and to the local Čakavian features that dialectologists have noticed in them. Finally, based on the analysis carried out, we will try to draw general conclusions about the language of the Beram codices and their place among the Croatian Glagolitic liturgical texts as a whole.

Samanta Milotić Bančić

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

samanta.milotic.bancic@unipu.hr

Usporedba *Epistole o nedjelji* u Grškovićevu i *Pariškome zborniku* (povodom 650 godina *Pariškoga zbornika*)

U radu se uspoređuju inačice *Epistole o nedjelji* u dvama hrvatsko-glagoļjskim zbornicima. *Epistolu o nedjelji* u *Pariškome* je zborniku zapisao svećenik Mikula iz Lindara 1379. te je dodana pri kraju zbornika koji se čuva u Francuskoj nacionalnoj knjižnici pod signaturom *Code Slave 73*. *Epistolu* u *Grškovićevu zborniku* zapisao je nepoznati prepisivač u 16. stoljeću, a zbornik, koji je pronađen u Vrbniku na Krku, danas se čuva u HAZU-u pod signaturom VI 32. Tekst obiju *Epistola* napisan je hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, uz različit omjer vernakularnih elemenata. Cilj je rada jezično i stilski usporediti te dvije inačice teksta. S obzirom na to da je riječ o dvama zbornicima nastalim u različitim razdobljima, istraživanje može utvrditi koje su jezične značajke inovativne, a u kojima se čuva starije stanje (imajući u vidu i različito mjesto nastanka tekstova). Osvrnut ćemo se i na vjernost tih inačica latinskomu predlošku. Analiza ovih poslanica mogla bi doprinijeti budućim istraživanjima hrvatskoglagoljskih tekstova i povijesnodiјalektološkim istraživanjima.

Comparison of the *Epistle on Sunday* in the *Gršković* and *Paris Miscellany* (on the Occasion of the 650th Anniversary of the *Paris Miscellany*)

The paper compares versions of the *Epistle on Sunday* in two Croatian Glagolitic miscellanies. The *Epistle on Sunday* in the Paris Miscellany was written by the priest Mikula from Lindar in 1379 and was added at the end of the miscellany, which is kept in the National Library of France under the shelfmark *Code Slave 73*. The *Epistle* in the *Gršković Miscellany* was written by an unknown scribe in the 16th century, and the miscellany, which was found in Vrbnik on the island of Krk, is now kept in the Croatian Academy of Sciences and Arts (HAZU) under the shelfmark VI 32. Both texts of the *Epistles* are written in the Croatian Church Slavonic language, with varying degrees of vernacular elements. The aim of this paper is to linguistically and stylistically compare the two versions of the text. Since the manuscripts come from different time periods, the research can identify which linguistic features reflect a modernization of the text and which preserve older forms (taking into account the different places of origin of the texts). We will also consider the faithfulness of these versions to the Latin original. The analysis of these epistles could contribute to future research on Croatian Glagolitic texts, as well as to studies in historical dialectology.

Dragan Nimac

Institut za istraživanje migracija, Zagreb
dragan.nimac@imin.hr

Valentina Petrović

Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
vpetrovic@unicath.hr

Od usmene predaje do algoritama: izazovi i mogućnosti umjetne inteligencije u proučavanju, očuvanju i popularizaciji glagoljaškoga pjevanja

Glagoljaško pjevanje kao dragocjeni dio nematerijalne kulturne baštine s bogatom poviješću i specifičnošću nije samo glazbeni izraz nego i kulturni fenomen koji odražava duboku povezanost s identitetom i tradicijom. Stoljećima je usmena predaja bila glavni način očuvanja i prijenosa ovoga pjevanja. Međutim, u modernome svijetu, gdje su usmene tradicije sve više marginalizirane, a starije generacije koje su njegovale ovaj specifičan oblik pjevanja polako nestaju, postoji rastući rizik od promjena u interpretacijama i gubitka izvornih značajki. Digitalizacija zvučnih zapisa pruža dugoročnu zaštitu, ali također predstavlja izazov zbog standardizacije interpretacija, koja može ugroziti raznolikost izvedbi oblikovanu osobnim stilovima izvođača te specifičnostima regionalnih i liturgijskih tradicija. S druge strane, napredak u umjetnoj inteligenciji kao i algoritmi strojnoga učenja otvaraju nove mogućnosti za analizu, arhiviranje, transkripciju, revitalizaciju i popularizaciju glagoljaškoga pjevanja, stvarajući virtualne platforme za širu prepoznatljivost i promociju. Iako umjetna inteligencija predstavlja moćan alat za očuvanje i omogućavanje pristupa zvučnim zapisima, njezina primjena mora biti pažljivo upravljana kako bi se sačuvala autentičnost tradicije. Ovaj rad istražuje pozitivne aspekte i izazove primjene umjetne inteligencije u kontekstu glagoljaškoga pjevanja, ukazujući na važnost multidisciplinarnoga i etičkoga pristupa koji usklađuje tehnološke inovacije s očuvanjem kulturne baštine i autentičnosti.

From Oral Tradition to Algorithms: Challenges and Opportunities of Artificial Intelligence in the Study, Preservation, and Popularization of Glagolitic Chant

Glagolitic chant, as a valuable part of intangible cultural heritage with a rich history and unique characteristics, is not merely a musical expression but also a cultural phenomenon that reflects a deep connection to identity and tradition. For centuries, oral transmission has been the primary means of preserving and passing down this chant. However, in the modern world—where oral traditions are increasingly marginalized and the older generations who have nurtured this distinctive form of singing are gradually disappearing—there is a growing risk of interpretative changes and the loss of original features. The digitization of sound recordings provides a long-term safeguard for preservation but also raises concerns about the standardization of interpretations. This could potentially endanger the diversity of performances shaped by individual performers' styles as well as the specific nuances of regional and liturgical traditions. On the other hand, advances in artificial intelligence (AI) and machine learning algorithms open up new possibilities for analyzing, archiving, transcribing, revitalizing, and disseminating Glagolitic chant, fostering virtual platforms for its wider recognition and popularization. While AI serves as a powerful tool for preserving and providing access to sound recordings, its application must be carefully managed to safeguard the authenticity of the tradition. This paper explores both the benefits and challenges of AI implementation in the context of Glagolitic chant, highlighting the importance of a multidisciplinary and ethical approach that balances technological innovation with the preservation of cultural heritage and authenticity.

O ljepoti slova u hrvatskoglagoljskome *Prvotisku*

Autor u izlaganju odgovara na pitanje zašto su slova u hrvatskoglagoljskome *Prvotisku*, *Misalu po zakonu rimskoga dvora* (1483.), ocijenjena lijepima. Da bi ocjena bila argumentirana, nužno je u istovjetnim uvjetima i istim mjerilima promatrati više tipova glagoljskih slova. Već sam pregled svih tipova tiskarskih glagoljskih slova obiman je zadatak koji nadilazi postavljene vremenske i tehničke okvire ovoga rada. Stoga je pozornost autora usmjerena na djelo dvojice nepoznatih autora glagoljskih slova – na slova kojima je tiskan *Prvotisak* 1483. te *Baromićev brevijar* 1493., odnosno *Brozićev brevijar* 1561. godine. Iako graveri punci imaju, predmnijeva se, vrlo slične rukopisne predloške – modele prema kojima oblikuju glagoljska tiskarska slova, nekim slovima daju svoj, uvjetno rečeno, autorski pečat. Njihova rješenja preuzimat će kasniji sljednici sve do posljednjega – Dragutina Parčića 1893. godine.

On the Beauty of Letterforms in the Croatian Glagolitic *editio princeps*

In the presentation, the author answers the question: Why were the letterforms in the Croatian Glagolitic first edition of *Missal According to the law of the Roman Court*, 1483, rated as beautiful? In order for the assessment to be argumentative, it is necessary to observe several different sorts of Glagolitic letters under identical conditions and criteria. The mere overview of all types of printed Glagolitic letters is a comprehensive task that goes beyond the given time and technical framework of this paper. Therefore, the author's attention is focused on the work of two unknown authors of Glagolitic printing types—on the letters used to print the *Missal According to the law of the Roman Court* in 1483, *Baromić's Breviary*, in 1493, and *Brozić's Breviary*, in 1561. Although the punchcutters have (it is assumed) very similar manuscript templates—models according to which they shape the Glagolitic printing types, they give some letters their own (conditionally speaking) author's stamp. Their solutions will be adopted by later successors until the last one—Dragutin Parčić in 1893.

Marko Kuzmić Zadranin (1695. – 1735.): uzori i nasljedstvo

Glagoljaški pisac Marko Kuzmić autor je nekoliko djela, od kojih su svakako najimpresivnija njegova *Govorenja duhovna* (613 listova, Arhiv HAZU, sign. IV a 121) sastavljena u dva dijela. Prvi dio sadrži 47 crkvenih govora, dok drugi obuhvaća priručnik moralne i pastoralne teologije u obliku pitanja i odgovora. Poseban doprinos obrani glagoljice i glagoljaštva ovaj je autor dao u predgovoru navedenom djelu, „Pozdrav bogolubnomu štociu”, zauzevši stav da se latiničnim („ščavetanskim”) grafemima „mnoge riči ne mogu (...) vele dobro ispraviti”, a također je prepisivač Pejkovićeve *Zarcala istine od carkve istočne i zapadne*, otisnuta na hrvatskoj cirilici, koje Kuzmić prepisuje, naravno, glagoljicom. S obzirom na to da se o djelima ovoga glagoljaša u literaturi nalazi vrlo malo podataka, izuzev Hercigonjina (1996) osvrta na predgovor „Pozdrav bogolubnomu štociu” te navoda u enciklopedijskim člancima, namjera nam je dublje istražiti koji su Kuzmiću mogli biti uzori prema kojima je kompilirao svoje glavno djelo, *Govorenja duhovna*, te jesu li njegovi tekstovi našli put i u druge glagoljaške knjige, posebice one sa zadarskoga područja. Istraživanje će se temeljiti na opisu Kuzmićevih *Govorenja* u *Glagoljskim rukopisima Jugoslavenske akademije* Vjekoslava Štefanića (1969–1970), prijepisima pojedinih *govorenja* koje je načinio Rudolf Strohal (1911) te ostalim relevantnim popisima glagoljskih kodeksa na području Zadarske nadbiskupije, posebice onim don Pavla Kera (2011).

Marko Kuzmić of Zadar (1695–1735): Role Models and Legacy

Glagolitic writer Marko Kuzmić is the author of several works, among which his *Govorenja duhovna* [Spiritual Discourses] stands out as the most impressive (613 folios, HAZU Archive, shelfmark IV a 127), composed in two parts. The first part contains 47 church sermons, while the second part comprises a manual of moral and pastoral theology in the form of questions and answers. This author made a significant contribution to the defense of the Glagolitic script and tradition in the preface to the aforementioned work, titled “Pozdrav bogolubnomu štioču” [Greeting to the God-loving Reader], in which he argued that many words “cannot be properly expressed” using Latin (“ščavetanski”) graphemes. He also transcribed Pejković’s *Zrcalo istine od carkve istočne i zapadne* [The Mirror of Truth of the Eastern and Western Church], which was printed in Croatian Cyrillic, while Kuzmić, of course, copied it using the Glagolitic script. Given the scarce information available in the literature regarding the works of this Glagolitic writer—apart from Hercigonja’s (1996) commentary on the “Pozdrav bogolubnomu štioču” preface and mentions in encyclopedic entries—our intention is to explore in greater depth who might have been Kuzmić’s role models when compiling his principal work, *Govorenja duhovna*, and whether his texts found their way into other Glagolitic books, especially those originating from the Zadar region. The research will be based on the description of Kuzmić’s *Govorenja* found in Štefanić’s *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije* [Glagolitic Manuscripts of the Yugoslav Academy] (1969–1970), transcriptions of some sermons made by Rudolf Strohal (1911), and other relevant catalogs of Glagolitic codices from the Archdiocese of Zadar, particularly the one by Don Pavle Kero (2011).

Prezentacija digitalizirane glagoljske baštine

Glagoljica je pismo kojim su slavenski narodi od 9. stoljeća pisali na kamenu i pergamentu prije nego su na njemu počeli tiskati knjige. Knjige na glagoljici tiskane su širom Europe, npr. u Veneciji, Rimu, Njemačkoj i Hrvatskoj. Zbog povijesnih okolnosti, ljepote i zanimljivosti građe najvrjedniji se glagoljski rukopisi i knjige nalaze u europskim muzejima, arhivima i knjižnicama. Tehnologije su nam donijele nove mogućnosti u prezentaciji i dostupnosti glagoljske baštine. Digitalne tehnologije otvorile su put prema povezivanju građe i baštinskih ustanova, stoga će se u izlaganju prikazati i analizirati mrežne stranice instituta i pojedinaca te više tematskih portala koji se bave tiskanom glagoljskom baštinom. Prikazom digitalizirane baštine obuhvatit će se strane i domaće institucije, uglavnom knjižnice, najvažniji projekti koji se bave digitalizacijom i prezentacijom glagoljske baštine te digitalizirana djela autora koji su zaslužni za proučavanje i valorizaciju glagoljice. Analiza će uputiti na razine informacija i podataka koje nude pojedine mrežne stranice i portali, na korisničku populaciju kojoj su namijenjeni te na virtualne izložbe i njihovu namjenu. Uz sve navedeno upozorit će se i na važnost preglednih zapisa osobnih imena, koja su ključna u pristupanju digitaliziranoj građi i njezinu pretraživanju na različitim portalima. Znanstvenici još uvijek istražuju glagoljske dokumente, arheolozi pronalaze fragmente, umjetnici daju svoje interpretacije. Stoga je glavni cilj izlaganja prikazati važnost digitalizacije i okupljanja digitalne glagoljske baštine te potrebu njezine prezentacije, popularizacije i daljnje valorizacije.

Presentation of Digitized Glagolitic Heritage

Glagolitic script is the alphabet used by Slavic peoples from the 9th century to write on stone and parchment before books began to be printed in it. Glagolitic books have been printed throughout Europe – in Venice, Rome, Germany and Croatia. Due to historical circumstances, beauty and interesting materials, the most valuable Glagolitic manuscripts and books are found in European museums, archives and libraries. Technologies have brought us new possibilities in the presentation and availability of Glagolitic heritage. Digital technologies have paved the way for connecting archival materials and heritage institutions. Therefore, this presentation will showcase and analyze the websites of relevant institutes, individual researchers, and several thematic portals dedicated to the printed Glagolitic heritage. The presentation of the digitized heritage will cover foreign and domestic institutions, mostly libraries, the most important projects dealing with the digitization and presentation of Glagolitic heritage, as well as the digitized works of authors who are responsible for the study and valorization of Glagolitic script. The analysis will indicate the levels of information and data offered by individual websites and portals, the user population to which they are intended, as well as virtual exhibitions and their purpose. In addition to all of the above, the importance of reviewing personal name records that are crucial in accessing and searching digitized materials on various portals will be emphasized. Scholars continue to study Glagolitic documents, archaeologists uncover new fragments, and artists offer fresh interpretations. Thus, the primary aim of this presentation is to highlight the importance of digitizing and consolidating the digital Glagolitic heritage, as well as the need for its ongoing presentation, popularization, and further valorization.

Testament svetoga Franje u starohrvatskome prijevodu

Ovo se izlaganje nastavlja na moj članak „Regula Reda braće i sestara od pokore u starohrvatskom prijevodu” (*Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 47/1, 2015, 69–83). Pokazalo se da je izvorni prijevod *Regule franjevacca trećega reda* najbolje očuvan u *Zborniku Šimuna Glavića* (1529. – 1557., HAZU, sign. *I a 25*), iako je taj prijepis najmlađi. U trima zbornicima u kojima je sačuvan nakon prijevoda *Regule* slijedi prijevod *Testamenta svetoga Franje*. U izlaganju namjeravamo utvrditi je li i prijevod *Testamenta* u *Zborniku Šimuna Glavića* tekstološki vrjedniji nego u dvama zbornicima Šimuna Klimantovića, kao što je to slučaj s prijevodom *Regule*.

The *Testament of St. Francis* in an Old Croatian Translation

This lecture follows my paper titled “Regula Reda braće i sestara od pokore u starohrvatskom prijevodu” [The Rule of the Third Order Franciscans in Old Croatian translation] (*Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* [Journal of the Institute of Croatian History], 47/1, 2015, 69–83). It has become evident that the original translation of the *Rule of the Third Order of the Franciscans* is best preserved in the *Šimun Glavić’s Miscellany* (1529–1557, HAZU, sign. I a 25), despite being the most recent copy. In the three miscellanies where it has been preserved, the translation of the *Rule* is followed by the translation of the *Testament of St. Francis*. This study aims to determine whether the translation of the *Testament* in *Šimun Glavić’s Miscellany* is textually more valuable than those found in the two copies by Šimun Klimantović.

Tko je bio don Tadija Čotić, pop glagoljaš, hodočasnik u Svetoj zemlji 1754. godine?

Dana 11. ožujka 1754. godine isplovio je iz Venecije na hodočašće u Svetu zemlju don Tadija Čotić, pop glagoljaš iz Dubrave u drevnoj Poljičkoj knežiji. U Jeruzalem je došao noću na blagdan sv. Petra 29. lipnja 1754. godine. O svojem putovanju i boravku u Svetoj zemlji don Tadija po povratku napisao pismo svojem nećaku don Nikoli Bašiću. Pismo je napisano u Veneciji 18. svibnja 1755. na *glagoljici*, što se u ovome slučaju najvjerojatnije odnosi na oblik hrvatske cirilice, koju su Poljičani nazivali glagoljicom. Izvornik je pisma zagubljen, ali je preslovljeni latinični prijepis objavljen u *Pučkome listu* 1892. zaslugom njegova tadašnjega urednika don Frane Ivaniševića. U ovome radu traga se za identitetom i podacima o životu hodočasnika, popa glagoljaša don Tadije Čotića, koji je po pučkoj predaji bio svećenik s posebnim darovima. Analizira se sadržaj njegova pisma i uspoređuje s hodočasničkim putopisom hrvatskoga franjevca fra Jakova Pletikose, koji je boravio u Svetoj zemlji od 1752. do 1756. godine, što otvara mogućnost da su se ondje i susreli. Za razliku od fra Jakovljeva opširnijega putopisa, don Tadija u svojem pismu ukratko nabroja sva sveta mjesta koja je posjetio ističući koliko je slavio svetih misa i gdje ih je slavio. Razumna je pretpostavka da je don Tadija sa sobom nosio glagoljski misal i brevijar, pa tako ovaj smjerni hodočasnik vjerojatno pruža rijedak primjer glagoljanja u Svetoj zemlji.

Who was Don Tadija Čotić, a Glagolitic Priest and Pilgrim to the Holy Land in 1754?

On March 11, 1754, Don Tadija Čotić, a Glagolitic priest from Dubrava in the Poljica, set sail from Venice on a pilgrimage to the Holy Land. He came to Jerusalem at night on the feast of St. Peter on the 29th June 1754. Upon his return, Don Tadija wrote a letter to his nephew, Don Nikola Bašić, about his journey and stay in the Holy Land. The letter was written in Venice on May 18, 1755, in the *Glagolitic script*, which in this case most likely refers to the form of the Croatian Cyrillic alphabet that the people of Poljica referred to as Glagolitic. The original letter has been lost, but the transliterated Latin transcription was published in *Pučki list* in 1892, thanks to its editor at the time, Don Frane Ivanišević. This paper aims to identify and gather information about the life of the pilgrim, the Glagolitic priest Don Tadija Čotić, who, according to folk tradition, possessed unique spiritual gifts. The content of his letter is analyzed and compared with the pilgrimage travelogue of the Croatian Franciscan friar Jakov Pletikosa, who stayed in the Holy Land from 1752 to 1756, which opens the possibility that they met there. Unlike Fr. Jakov's more extensive travelogue, Don Tadija briefly lists all the holy places he visited, with an emphasis on the number and location of the Holy Masses he celebrated. It is reasonable to assume that Don Tadija carried with him the Glagolitic missal and breviary, so this humble pilgrim probably provides a rare example of saying Mass using Glagolitic liturgical books in the Holy Land.

Kantici u *Pariškome zborniku* (1375.) i hrvatskoglagoljskim psaltirima od 13. do 15. stoljeća

U hrvatskoglagoljskim kodeksima nastalim do kraja 15. stoljeća uz psaltir navode se i kantici – liturgijske pjesme iz Svetoga pisma. Dok se psalmi tekstološki podudaraju s prvom redakcijom prijevoda psaltira na starocrkvenoslavenski jezik, izbor kantika samo se djelomično podudara. U istraživanju kantika potvrđenih u najstarijim starocrkvenoslavenskim psaltirima te u hrvatskoglagoljskim psaltirima pokazat ćemo da se kantici koji se nalaze u hrvatskoglagoljskim kodeksima tekstološki podudaraju s prijevodom u prvoj redakciji starocrkvenoslavenskoga psaltira (npr. *Sinajski*, *Bolonjski*, *Pogodinov psaltir*), dok su u nekim kodeksima tekstovi kantika jezično pomlađeni, npr. u *Pariškome zborniku* iz 1375. (CPar). Usporedit ćemo dvadeset psaltira iz hrvatskoglagoljskih brevijara i zbornika i opisati dvije vrste formalnoga rasporeda kantika. Na primjeru 4. i 6. kantika – tzv. *Pjesme Mojsijeve sestre Marije* (Izl 15, 1–19) i *Mojsijeve pjesme* (Pnz 32, 1–43) – pokazat ćemo karakteristične osobine dviju tekstoloških skupina u hrvatskoglagoljskim knjigama – prvu, koja uz mala odstupanja odgovara tekstu u starocrkvenoslavenskim psaltirima prve redakcije, i drugu, kojoj pripada i tekst kantika u *Pariškome zborniku* i koja pokazuje raznolike i djelomice nehomogene redakcijske zahvate.

Canticles in the *Paris Miscellany* (1375) and Croatian Glagolitic Psalters from the 13th to the 15th Century

In Croatian Glagolitic codices created by the end of the 15th century, the psalter is accompanied by canticles – liturgical poems from the Holy Scripture. While the psalms correspond textually to the first redaction of the translation of the psalter into Old Church Slavonic, the selection of canticles partially differs. By the analysis of canticles, attested in the oldest Old Church Slavonic and in Croatian Glagolitic psalters, we will show that the canticles found in Croatian Glagolitic codices correspond textually to the first redaction of the translation of psalter into Old Church Slavonic (compared to *Psalterium Sinaiticum*, *Bononense*, *Pogodinianum*), while in some codices the texts of the canticles are linguistically rejuvenated, as in the *Paris Miscellany* from 1375 (CPar). We will compare twenty psalters from Croatian Glagolitic books and describe two types of formal arrangement of the canticles. Using the example of the 4th and 6th canticles – the so-called *Song of Moses' Sister Mary* (Ex 15, 1-19) and the *Song of Moses* (Deut 32, 1-43) – we will show the characteristic features of two textual groups in Croatian Glagolitic books – the first, which, leaving aside minor differences, corresponds to the text in the Old Church Slavonic psalters of the first redaction, and the second, to which the text of the canticles in the *Paris Miscellany* also belongs, and which shows diverse and partly inhomogeneous redactional interventions.

Ana Šimić

Staroslavenski institut, Zagreb

ana.simic@stin.hr

Prva istraživačica hrvatskoga glagoljaštva:

Anna Mihajlovna Evreinova

Pedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj izlaze prvi znanstveni radovi o hrvatskome glagoljaštvu koje potpisuju žene. Bile su to Marija s. Agnezija Pantelić (1915. – 2008.) i Benedikta Zelić Bućan (1918. – 2013.), obje prepoznatljiva imena u panteonu istraživača glagoljaške baštine. No, povijest ženskoga udjela u istraživanju hrvatskoga glagoljaštva ne začinju dvije spomenute Hrvatice, nego jedna Ruskinja. Bila je to pravница, publicistkinja i feministkinja Anna Mihajlovna Evreinova (1844. – 1917.). Evreinova je prva ili jedna od prvih žena uopće koje su doktorirale pravo, a uspjelo joj je to nakon što je prebjegla u Njemačku. Između stjecanja doktorata u Leipzigu i konačnoga povratka u domovinu dogodio se i njezin blizak susret s hrvatskoglagoljskom srednjovjekovnom pravnom baštinom. Taj je susret rezultirao dvama vrijednim izdanjima koja potpisuje Evreinova: *Vinodolskoga zakona* (1878.) i *Krčkoga statuta* (1879. i 1880.). Oba su izdanja objavljena u Sankt-Peterburgu, a sadržavaju preslike spomenutih dvaju glagoljskih dokumenata te transliteraciju na ćirilici i na latinici. U izlaganju se donose osnovni biografski podatci o Evreinoj te se promišljaju okolnosti nastanka njezinih tropismenih izdanja. Ujedno se ispituju mogući motivi njezina zanimanja za hrvatskoglagoljske pravne spomenike, kao i načela koja je ta svestrana pravница po habitusu primijenila u filološkome poslu transliteracije.

The First Female Researcher of the Croatian Glagolitic Heritage: Anna Mikhaylovna Yevreinova

The first research papers on the Croatian Glagolitic tradition written by women and published in Croatia emerged in the 1950s. These papers were authored by Marija Sr. Agnezija Pantelić (1915–2008) and Benedikta Zelić Bućan (1918–2013), both well-known names in the pantheon of researchers of the Croatian Glagolitic heritage. However, these Croatian women were not the first female scholars ever engaged in researching Croatian Glagolitic culture. It is a Russian jurist, writer, and feminist who holds primacy in this regard: Anna Mikhaylovna Yevreinova (1844–1917). She is the first woman, or at least among the first women, ever to gain a doctorate in law. She accomplished this after defecting from Russia to Germany. It was between completing her doctorate in Leipzig and returning to Russia for good that Yevreinova began her research on medieval Croatian Glagolitic juridical documents. Two important editions originated from Yevreinova as a result of that research: the facsimile/lithographic and transliterated edition of the Croatian Glagolitic *Law Code of Vinodol* (1878) and the *Statute of Krk* (1879, 1880). Both documents were transliterated in Cyrillic as well as in the Latin script and were published in Saint Petersburg. This presentation addresses key biographical information about Yevreinova and the circumstances under which her multiscript editions emerged. It also investigates possible reasons for her interest in Croatian Glagolitic juridical documents and the principles she applied in her transliterations.

Luka Špoljarić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

luka.spoljaric@ffzg.unizg.hr

Nikola Modruški u obrani liturgije *našega jezika otačkaskoga*

Pismo koje je Nikola Modruški, jedan od najučenijih i najutjecajnijih hrvatskih biskupa 15. stoljeća, uputio iz Papinske Države kaptolu i modruškomu kleru svakako je jedan od najdojmljivijih tekstova ikad pisanih u obranu glagoljice. Priredio ga je prvi put 1863. godine Ivan Kukuljević Sakcinski u sklopu *Acta Croatica* na osnovi „poderanog lista” koji se u to vrijeme nalazio u glagoljskoj zbirci Ivana Berčića. Nakon toga više je puta ponovno objavljeno te se često ističe u sintezama te kraćim znanstvenim i stručnim radovima o povijesti glagoljaštva. Ipak, izuzev nekoliko uzgrednih opaski, to pismo nikad nije detaljno analizirano, pa čak ni sasvim točno datirano. Cilj je ovoga izlaganja stoga pobliže osvijetliti okolnosti nastanka i sadržaj pisma, smještajući ga u kontekst života i djela Nikole Modruškoga, kao i u širi intelektualni i crkveni kontekst.

Nicholas of Modruš in Defense of Liturgy in *Our Father Tongue*

The letter that Nicholas of Modruš, one of the most learned and most influential Croat bishops of the fifteenth century, sent from the Papal State to the cathedral chapter and clergy of Modruš is certainly one of the most memorable texts ever written in defense of Glagolite liturgy. It was first edited in 1863 by Ivan Kukuljević Sakcinski as part of his *Acta Croatica*, on the basis of “a torn leaf” that was at the time located in Ivan Berčić’s Glagolitic collection. After this it was republished on a number of occasions and is frequently highlighted in monographs and shorter scholarly works on the history of Glagolite culture. Still, apart from a few passing comments, this letter has never been analyzed in detail and is not even precisely dated. The goal of this paper is to shed light on the circumstances of the letter’s composition and its contents, by placing it in the context of the life and works of Nicholas of Modruš as well as in the wider intellectual and ecclesiastical context.

Lucija Turkalj Čulinović
Staroslavenski institut, Zagreb
lucija.turkalj@stin.hr

Hrvatskoglagoljski psaltiri: pregled rukopisne i tiskane baštine

Psaltir je jedna od prvih prevedenih biblijskih knjiga na staroslavenski jezik i zauzima važno mjesto u slavenskoj kršćanskoj tradiciji. U hrvatskoglagoljskoj predaji sačuvani psaltiri uglavnom svjedoče o najstarijoj redakciji slavenskoga prijevoda s grčkoga, uz postupne prilagodbe latinskomu. U tome se rasponu ističu dvije krajnje točke: tekstovno arhaičniji *Frašćićev psaltir* i psaltir u *Pariškoj zborniku* (*Slave* 73), redakcijski oblikovan prema latinskoj predaji. Ovaj se pregled usredotočuje na hrvatskoglagoljske psaltire iz razdoblja od 14. do 16. stoljeća kao samostalne knjige ili kao dijelove liturgijskih ili neliturgijskih djela, rukopisne i tiskane. Na temelju njihovih općih strukturnih, jezičnih i tekstovnih obilježja psaltiri se smještaju u kontekst dosadašnjih filoloških istraživanja s osvrtom na postojeće spoznaje i mogućim smjernicama za njihovo daljnje produbljivanje.

Croatian Glagolitic Psalters: An Overview of Manuscript and Printed Heritage

The Psalter is one of the first biblical books translated into Old Church Slavonic and holds an important place in the Slavic Christian tradition. Within the Croatian Glagolitic tradition, preserved psalters generally reflect the earliest recension of the Slavonic translation from Greek, along with gradual adaptations to the Latin tradition. At opposite ends of this range stand the more textually archaic *Frašćić Psalter* and the psalter in the *Paris Miscellany* (*Slave 73*), redacted according to the Latin tradition. This overview focuses on Croatian Glagolitic psalters from the 14th to the 16th century, whether preserved as independent books or as parts of liturgical or non-liturgical works, in both manuscript and printed form. Based on their general structural, linguistic, and textual features, the psalters are considered within the context of previous philological research, with reference to existing findings and potential directions for further study.

Ninski sveci zaštitnici u glagoljskim liturgijskim kalendarima

U postojećoj literaturi utvrđeno je da veći broj glagoljskih liturgijskih knjiga poznaje ninske svece zaštitnike: sv. Asela, sv. Ambroza i sv. Marcelu. Štoviše, kao što je uočila Biserka Grabar, „za posebno štovanje ninskih zaštitnika u našim krajevima jedinu potvrdu u liturgijskim izvorima donose, osim zadarskog latinskog kalendara iz 15. st., samo glagoljski kalendar”. Drugim riječima, u nedostatku latinskih liturgijskih knjiga, glagoljske liturgijske knjige prvorazredan su izvor za povijest liturgijskoga štovanja ninskih svetaca zaštitnika u srednjemu vijeku. Nedavni pomaci u istraživanju učinili su te navode još relevantnijima za razumijevanje razvoja njihova kulta u Ninu na izmaku srednjega vijeka. Polazeći od pregleda i raščlambe spomena ninskih svetaca zaštitnika u kalendarima glagoljskih brevijara i misala (kraj 14. – početak 16. st.), upozorit ću po najprije na neke pogreške koje su se uvriježile u domaćoj historiografiji. Potom, smještajući raščlambu spomena ninskih svetaca u kontekst novopredložene interpretacije njihova podrijetla, pokazat ću kako glagoljski kalendar mogu pomoći u razrješavanju zagonetke podrijetla ninske tradicije. U svjetlu opažanja apostolskoga vizitatora Agostina Valiera iz 1579., prema kojemu ninski „župnici upotrebljavaju brevijar i misal napisan glagoljskim pismenima, ali prema svetom rimskom obredu”, vremenski luk između najstarijega poznatog spomena ninskih svetaca u glagoljskim kalendarima i Valierove vizitacije potvrđuje se i kao vrijeme oblikovanja mjesne predaje o tzv. „ninskoj trijadi”.

Patron Saints of Nin in the Glagolitic Liturgical Calendars

It has been established in the existing scholarship that a substantial number of Glagolitic liturgical books contain references to the patron saints of Nin: St. Asel, St. Ambrose and St. Marcella. Moreover, as Biserka Grabar has observed, “the only confirmation in liturgical sources for the special veneration of the patron saints of Nin in our region, apart from the Zadar Latin calendar from the 15th century, is provided by the Glagolitic calendars”. In other words, in the absence of Latin liturgical books, Glagolitic liturgical books are a first-class source for the history of the liturgical veneration of the patron saints of Nin in the Middle Ages. Recent advances in research have made these references even more relevant for understanding the development of their cult in Nin at the end of the Middle Ages. Departing from an overview and analysis of the references to the patron saints of Nin in the calendars of the Glagolitic breviaries and missals (dated from the late 14th to the early 16th centuries), I will first warn of the errors that have become common in local historiography. Then, placing the analysis of the Nin saints’ memorials in the context of a newly proposed interpretation of their origin, I will show how the Glagolitic calendars can help solve the puzzle of the origin of the Nin tradition. In light of the observation of the apostolic visitor Agostino Valier in 1579 that the Nin “parish priests use a breviary and a missal written in Glagolitic script, but according to the holy Roman rite”, the time span between the oldest known mention of Nin saints in the Glagolitic calendars and Valier’s visitation is confirmed, as is the time of the formation of the local tradition of the so called “Nin triad”.

Kožićićevi obredi vjenčanja u kontekstu glagoljaških obreda vjenčanja

Modruški biskup Šimun Kožićić Benja (1460. – 1536.) tiskao je u svojoj glagoljskoj tiskari u Rijeci dva različita obreda vjenčanja. U misalu tiskanome pod naslovom *Misal hruacki* 28. travnja 1531. objavio je tekst za obred vjenčanja pod misom, a četiri dana kasnije u ritualu tiskanome pod naslovom *Knižice krsta* 2. svibnja 1531. donio je tekst za različit obred vjenčanja namijenjen slavljenju sakramenta ženidbe u crkvi bez mise. Oba obreda nastala su prevođenjem obreda onodobnih latinskih liturgijskih priručnika, pa oba donose novine u glagoljašku obrednu praksu prilikom sklapanja ženidbe. Ipak, oba se nastavljaju na prethodnu praksu i predstavljaju njezin prirodan kontinuitet. U izlaganju će se Kožićićevi obredi vjenčanja sagledati u kontekstu 25 sačuvanih glagoljaških obreda vjenčanja koji im prethode te će se upozoriti na sličnosti i razlike i u pogledu obredne dinamike oblikovane kroz obredni govor, geste i čine i u pogledu jezičnoga oblikovanja i zadržavanja hrvatskoga crkvenoslavenskog (ženidbenog) jezičnog izričaja.

Kožičić's Wedding Rites in the Context of Glagolitic Wedding Rites

The Modruš bishop Šimun Kožičić Benja (1460–1536) printed two different wedding rites in his Glagolitic printing house in Rijeka. In the missal printed under the title *Misal hruacki* on April 28, 1531, he published the text for the wedding ceremony during mass, and four days later, in the ritual printed under the title *Knjižice krsta* on May 2, 1531, he published the text for another wedding ceremony intended for the celebration of the sacrament of marriage in a church, without mass. Both rites were created by translating the rites from the Latin liturgical manuals of the time and accordingly both bring innovations to the Glagolitic ritual practice of marriage, but also both continue the previous practice and represent its natural continuity. The lecture will examine Kožičić's wedding rites in the context of 25 extant Glagolitic wedding rites that precede them, and will draw attention to similarities and differences in terms of the ritual dynamics shaped by ritual language, gestures and actions, as well as in terms of linguistic expression and retention of Croatian Church Slavonic.

Ivica Vigato

Ogranak Matice hrvatske u Zadru

ivicavigato@gmail.com

Jan Defrančeski

Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku Sveučilišta u Zagrebu

jdefranceski@gmail.com

Leksičko-semantička i metaetička raščlamba pravila ponašanja u glagoljskim bratovštinskim knjigama sa zadarskoga područja iz 17. i 18. stoljeća

Obvezatno godišnje okupljanje članova bratovštine (tzv. *bratima*), koje se najčešće naziva *brašćina*, organizira se da bi se izabralo novo rukovodstvo i da bi se svim članovima podnijelo izvješće o radu i financijama. Tom bi se prigodom često upriličila i dražba (tzv. *kanti*) te bi sve naposljetku završilo i gozбом. Budući da bi se za vrijeme gozbe *bratimi* ponekad opustili, a katkad i konzumirali alkoholna pića koja bi mogla uzrokovati i svađe, pa čak i fizičke obračune, u nekim člancima bratovštinskih pravila (tzv. *kapitulima*) predviđene su novčane kazne i izbacivanje iz bratovština za takva i slična neželjena ponašanja. U ovome radu autori će kontrastivno analizirati leksik kapitula u deset glagoljskih madrikula sa zadarskoga područja iz 17. i 18. stoljeća koji se odnose na neprimjereno ponašanje *bratima* za vrijeme *brašćine*. Pritom će se kontrastivno proučiti kojim se leksemima i leksičkim svezama imenuje pojedino neprimjereno ponašanje i njihovo sankcioniranje te mogu li se te leksičke jedinice razvrstati u različite semantičke okvire. Cilj je rada istražiti *kako* i *koliko* jezik, društveno-povijesne okolnosti, mjesto ustanovljenja i djelovanja bratovštine utječu na formiranje etičkih načela i vrijednosti kojima se određuju i reguliraju (ne)poželjna ponašanja *bratima*, a samim time i izbor leksema za ta ista pravila.

Lexical-Semantic and Metaethical Analysis of Rules of Conduct in Glagolitic Brotherhood Books from the Zadar Area from the 17th and 18th Centuries

A mandatory annual gathering of the members of the brotherhood (called *bratimi*), most often called a *brašćina*, is organized to elect new leadership and to present a report on work and finances to all members. This occasion would often include an auction (called *kanti*) and would end with a banquet. Since during the banquet *bratimi* would sometimes relax and sometimes consume alcoholic beverages that could potentially cause arguments, and even physical confrontations, some articles of the brotherhood rules (called *kapituli*) provide for fines and expulsion from the brotherhoods for such and similar unwanted behaviors. In this paper, the authors will contrastively analyze the lexis of chapters in ten Glagolitic *matriculae* from the Zadar area from the 17th and 18th centuries that refer to inappropriate behavior among *bratimi* during the time of the *brašćina*. In doing so, they will contrastively study which lexemes and lexical units designate individual inappropriate behavior and its sanctioning, and whether these lexical units can be classified into different semantic frameworks. The paper aims to investigate *how* and *to what extent* language, socio-historical circumstances, the place of establishment and operation of the brotherhood influence the formation of ethical principles and values that determine and regulate (un)desirable behavior for the *bratimi*, and thus the choice of lexemes for these same rules.

Kateřina Voleková

Institut za čeřki jezik Čeřke akademije znanosti, Prag, Čeřka
volekova@ujc.cas.cz

***Psalms 151* in Old Czech Psalters: Origins, Transmission, and European Context**

The Old Czech translation of the Psalter emerged at the turn of the 13th and 14th centuries, with the *Psalterium Gallicanum* as its primary source. The first Old Czech translation, along with three subsequent versions, typically included 150 canonical Psalms, accompanied by canticles, the hymn *Te Deum*, and the *Athanasian Creed*. Some manuscripts, particularly those customized for specific users, featured additional aids such as Psalm indices or summaries to facilitate navigation. Non-canonical Psalms were rarely incorporated, except for *Psalms 151*. Preserved in Greek, Hebrew, and Syriac, this supernumerary Psalm was accepted as canonical by the Eastern Orthodox Church but excluded from the Latin *Vulgate*. Although uncommon in Western Europe, two Czech translations survive. The first appears in a Glagolitic *Bible* completed in 1416 at the Benedictine monastery in Prague, which followed the Slavonic liturgy and was founded by Charles IV in 1347. Written by monks in Glagolitic script, this Czech *Bible* includes *Psalms 151* at the end of the usual canticles. The second Czech translation is preserved in two Psalter manuscripts dating from the late 15th and early 16th centuries. In this paper, we will examine the possible sources—Latin or Church Slavonic—of the Czech translations of *Psalms 151* and explore the motivations behind its inclusion in Old Czech Psalters compared to other vernacular translations in Western Europe, particularly French and English.

***Psalam 151* u staročeskim psaltirima: podrijetlo, transmisija i europski kontekst**

Staročeski prijevod psaltira nastao je na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće, a *Psalterium Gallicanum* služio je kao njegov glavni izvor. Prvi staročeski prijevod, s tri kasnija, obično je sadržavao 150 kanonskih psalama, popraćenih kanticima, himnom *Te Deum* i *Atanazijevim vjerovanjem*. Neki rukopisi, osobito oni prilagođeni određenim korisnicima, uključivali su dodatne pomoćne materijale, poput kazala psalama ili sažetaka za lakše snalaženje. Nekanonski psalmi rijetko su bili uključeni, s izuzetkom *Psalma 151*. Sačuvan na grčkome, hebrejskome i sirijskome, taj dodatni psalam bio je prihvaćen kao kanonski u istočnoj pravoslavnoj Crkvi, ali je isključen iz latinske *Vulgate*. Premda rijedak u zapadnoj Europi, dva su češka prijevoda sačuvana. Prvi se nalazi u glagoljičnoj *Bibliji* dovršenoj 1416. godine u benediktinskome samostanu u Pragu, koji je 1347. godine osnovao Karlo IV. i u kojem se njegovalo slavensko bogoslužje. Tu češku *Bibliju* napisali su redovnici glagoljicom, a *Psalam 151* dodan je na kraju uobičajenih kantika. Drugi češki prijevod sačuvan je u dvama rukopisima psaltira s kraja 15. i početka 16. stoljeća. U ovome radu istražiti ćemo moguće izvore – latinske ili crkvenoslavenske – čeških prijevoda *Psalma 151* te motive za njegovo uključivanje u staročeske psaltire u usporedbi s drugim pučkim prijevodima u zapadnoj Europi, osobito francuskim i engleskim.

Pola stoljeća Hercigonjine *Srednjovjekovne književnosti* (1975.)

Ove se godine navršava 50 godina od objave monografske sinteze *Srednjovjekovna književnost* (1975.) Eduarda Hercigonje (1929. – 2022.), koja je nastala kao druga knjiga nezavršene višesvezačne Liberove *Povijesti hrvatske književnosti* (1974. – 1978.) i do danas je ostala nezaobilazan priručnik u proučavanju i poučavanju hrvatske srednjovjekovne književnosti, dijelom i stoga što su kasnije sinteze pisali autori koji se nisu podjednako intenzivno istraživački bavili medievalnom dionicom povijesti hrvatske književnosti. Ova je obljetnica prigoda da se iznova razmotre književnohistoriografski diskurs Hercigonjine sinteze i vrijednosni sustav na kojem se on temelji. Polazeći od rezultata te analize, načet će se rasprava o tome je li nam danas potrebna nova monografska sinteza o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti i kakva bi ona trebala biti.

Half a Century of Hercigonja's *Srednjovjekovna književnost* (1975)

This year marks the 50th anniversary of the publication of *Srednjovjekovna književnost* [Medieval Literature] (1975), a monographic synthesis by Eduard Hercigonja (1929–2022). This work was published as the second book in Liber's unfinished multi-volume *Povijest hrvatske književnosti* [History of Croatian Literature] (1974–1978) and remains an indispensable resource for studying and teaching Croatian medieval literature, partly because later syntheses were written by authors who did not engage as deeply with the medieval segment of Croatian literary history as researchers. This anniversary presents an opportunity to re-examine the literary-historiographical discourse of Hercigonja's synthesis and the value system upon which it is based. Building on the results of this analysis, a discussion will be initiated on whether a new monographic synthesis of Croatian medieval literature is needed and what qualities it should possess.

Giorgio Ziffer

Sveučilište u Udinama, Italija

giorgio.ziffer@uniud.it

XII. poglavlje *Žitija Konstantina Ćirila*: stara i nova pitanja

U XII. poglavlju *Žitija Konstantina Ćirila* hagiograf ponajviše pripovijeda o epizodi povezanoj s hrastom koji je štovao „fulski” narod na Krimu. Za to se drvo izrijeком kaže da mu se žene nisu smjele približiti. Prvi dio izlaganja bit će posvećen određenim tekstološkim i lingvističkim pitanjima koja to poglavlje otvara. Osobita će se pozornost posvetiti tekstu sadržanu u rukopisima koji su najuže povezani s hrvatskoglagoljskom tradicijom *Žitija* (koja, međutim, ne prenosi ovo poglavlje) i koje nalazimo u srpskim zbornicima i u ruskim menologijima za veljaču i za listopad. U drugome će dijelu izlaganja cijela epizoda biti sadržajno raščlanjena, prvo iz etnografske perspektive, a zatim i sa stajališta hagiografskoga diskursa.

Chapter XII of the *Vita Constantini*: Old and New Questions

In the chapter XII of the *Vita Constantini* the hagiographer primarily describes the episode with the oak that the people of Phoulloi (Crimea) venerated and that women were not permitted to approach. In the first part of the presentation, some critical-textual and linguistic issues brought up by the text will be addressed. Particular attention will be paid to the text that can be read in the manuscripts most closely linked to the Croatian Glagolitic tradition of the *Vita* (which does not, however, transmit this chapter), and which are identifiable in Serbian miscellanies and in Russian menologia for February and October. In the second part, the entire episode will be analyzed in terms of content: first from an ethnographic perspective, and then from the perspective of the hagiographic discourse.

Mateo Žagar

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

mateo.zagar7@gmail.com

Znamo li godinu nastanka *Hrvojeva misala*?

Datiranje glagoljskih rukopisa jedan je od važnijih zadataka filologije. I zato što ih je tako moguće izravno povezati s konkretnim povijesnim okolnostima u kojima su nastali, a i zato što se na temelju njihova datiranja lakše može uspostavljati niz ostalih rukopisa u okvirima relativne kronologije, po jezičnim i paleografskim mjerilima. Kao godina nastanka *Hrvojeva misala* obično se navodi 1404. Na temelju zatečenih podataka u kalendaru ovoga rukopisa izvest ćemo drukčije tumačenje te u tome kontekstu protumačiti okolnosti njegova nastanka.

Do We Know the Year When *Hrvoje's Missal* was Written?

Dating Glagolitic manuscripts is one of the most important tasks of philology. Both because it is possible to directly connect them with the specific historical circumstances in which they were created, and because based on their dating, it is easier to establish a series of other manuscripts within the framework of relative chronology, according to linguistic and paleographic criteria. The year of creation of *Hrvoje's Missal* is usually given as 1404. Based on the data found in the calendar of this manuscript, we will make a different interpretation and, in that context, interpret the circumstances of its creation.

Sanja Ždralović

Gimnazija Antuna Gustava Matoša, Zabok

sanja.zdralovic@gmail.com

Glagoljica i glagoljaštvo u suvremenome obrazovnom sustavu – ishod i(li) metoda?

Obrazovni sustav u Hrvatskoj već dugo ne zapostavlja glagoljaštvo. Svi kurikuli hrvatskoga jezika obuhvaćaju povijest glagoljaštva i njegovu ostavštinu. No kakve rezultate polučuju? Kada s današnjega stajališta prenosimo znanje o početcima svoje pismenosti, budimo li znatiželju i strast mladih naraštaja ili se vrijeme uronjeno u magično srednjovjekovlje svodi na taksativno nabranje osoba, događaja i dokumenata koji se napamet uče za ocjenu? Nedostaju li ishodi i obrazovnim materijalima povezanim s glagoljicom suvremenost i svrhovitost (ili, smjelije, atraktivnost)? Ovo istraživanje temelji se na analizi promišljanja nastavnika i učenika hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama te na analizi nastavnih materijala (udžbenika) kojima se koristi u poučavanju o hrvatskome glagoljaštvu. Pretpostavka je da se glagoljašku tradiciju može osuvremeniti i učiniti snažnijim mjestom u obrazovanju. Govorit će se o manama u sustavu i uvriježenim praksama, propitivat će se ciljevi i ishodi poučavanja glagoljice i glagoljaštva, a predložit će se i novi pristupi, kao što su povezivanje glagoljice s drugim kognitivnim sustavima (*escape room*, rebusi i slične aktivnosti), čitanje s razumijevanjem na glagoljičnome tekstu, učenje gramatike na glagoljičnome tekstu, etika, povijest, politika kroz glagoljaški tekst, vizualna motivacija, likovna umjetnost uz motive iz glagoljičnih knjiga ili glagoljice i slično.

Glagolitic Script and Glagolitism in the Modern Education System – an Outcome and/or a Method?

The education system in Croatia recognizes Glagolitism and its legacy. It is an inevitable part of all Croatian language curricula. But what results does it yield? From today's perspective, when we pass on knowledge of our scripts and literacy, do we awaken curiosity and passion in younger generations, or reduce it to a dry list of names, events, and documents to be memorized for a grade? Do educational outcomes and materials related to Glagolitism lack contemporaneity and relevance (in other words, academic appeal)? This research is based on an analysis of the reflections of teachers and students of the Croatian language in primary and secondary schools, as well as an analysis of teaching materials (textbooks) used to teach Glagolitism. The underlying assumption is that the view of the Glagolitic tradition can be modernized and made into a stronger component of education. The paper will address flaws in the system and entrenched practices, question the goals and outcomes of teaching Glagolitic script and Glagolitism, and propose new approaches, such as: linking Glagolitic with other cognitive systems (through escape rooms, puzzles, and similar activities), reading comprehension using Glagolitic texts, learning grammar through Glagolitic texts, exploring ethics, history, or politics through Glagolitic material, visual motivation, visual arts inspired by Glagolitic scripts, and so on.

Nakladnik:

Staroslavenski institut
Demetrova 11, 10 000 Zagreb

Za nakladnika:

Sandra Požar

Urednici:

Josip Galić
Igor Medić
Sandra Požar

**Lektura tekstova
na engleskome jeziku:**

Janja Dora Ivančić

Prijelom:

Josip Mihaljević

Dizajn naslovnice:

Sanja Bachrach-Krištofić

ISBN 978-953-6080-79-3

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001282576.

